

Гранатова світлиця (збірка)

Оскар Уайльд

Гранатова світлиця

Юний Король

У ніч напередодні коронації юний Король сидів самотою у своїй розкішній спочивальні. Усі придворні попрощалися з ним, уклоняючись до землі, як того вимагав церемоніальний етикет, і повернулися до Великої Зали палацу, щоб отримати останні вказівки від Професора Етикету, бо серед них були й такі, що поводитися цілком природно, а для придворного це, годі й казати, великий недолік.

Парубок — шістнадцятирічний Король був іще парубком — не надто шкодував, коли вони пішли, і, зітхнувши з полегшенням, відкинувся на м'які подушки своєї розшитої кушетки. Отак він лежав, з ошелешеними очима й розтуленим ротом, немов смаглявий лісовий фавн або якесь звірятко, що потрапило в пастку до мисливців.

Його й справді знайшли мисливці — натрапили на нього, коли він, босоногий, із сопілкою в руці, ішов за отарою бідного козопаса, який його виховав і сином якого парубок завжди себе вважав. Він був дитиною єдиної дочки Короля від таємного шлюбу з чоловіком, значно нижчим від неї за соціальним станом. То був чужинець, казали одні, який чарівною магією своєї гри на лютні приворожив до себе Принцесу; інші подекували про художника з Ріміні, якому Принцеса виявила багато, мабуть, забагато, честі і який раптом зник із міста, не закінчивши своїх розписів у Соборі. Коли немовляті був лише тиждень, його викрали у матері, поки вона спала, і віддали під опіку бідного селянина та його дружини, які не мали власних дітей і мешкали далеко в лісі, у цілому дні їзди від міста. За годину після пробудження білява дівчина, що дарувала немовляті життя, померла від горя або чуми, як засвідчив придворний лікар (або, як дехто припускав, від швидкодіючої італійської отрути, поданій у склянці вина з прянощами); і коли вірний посланець, що віз дитину в луці сідла, зліз із замученого коня й постукав у непоказні двері хатини козопаса, тіло Принцеси вже опускали в могилу на занедбаному кладовищі за міськими мурами — у могилу, де, як кажуть, уже лежало тіло напрочуд гарного нетутешньою красою юнака, у якого руки були зв'язані за спиною міцною мотузкою, а на грудях темніли криваві рани від численних ударів кинджалом.

Такою принаймні була історія, що її пошепки переказували люди. Достеменно відомо лише те, що старий Король уже на смертному ложі — чи то спокутуючи великий гріх, чи не бажаючи, щоб королівство перейшло до іншого знатного роду — наказав послати за хлопчиком і в присутності Королівської Ради оголосив його своїм спадкоємцем.

Здається, тої самої миті як хлопця визнали наступником Короля, його охопило дивне зачудування красою, якому судилося так вплинути на все його подальше життя. Ті, хто супроводжував його до призначеного йому покою, частенько пригадували вигук

захоплення, що зірвався з його вуст, коли він побачив вишукані шати й розкішні коштовності, приготовані для нього; пригадували майже несамовиту радість, із якою він зірвав із себе та пожбував геть грубу шкіряну сорочину та зашкарублий кожух. Щоправда, він, бувало, тужив за вільним лісовим життям і завжди аж тіпався з нетерплячки під час довгих придворних церемоній, які щодня забирали так багато часу, проте чудовий палац — Joyeuse (Радість — французькою), — де юнак нині став володарем, видавався йому новим світом, щойно створеним для його втіхи. І коли йому вдавалося втекти із зали засідань чи з аудієнцій, він збігав додолу пишними порфіровими сходами, що їх прикрашали бронзові фігури левів, або ж ходив із кімнати в кімнату, з коридору в коридор, як людина, що прагне у красі знайти собі знеболювальне й одужати від хвороби.

У цих пошуках відкриттів, як він називав їх, — а вони були для нього справжніми подорожами у чудесному краї — його іноді супроводжували тендітні біляві придворні пажі у коротких плащах із барвистими прозорими бантами; але частіше юнак був сам, інстинктивно відчуваючи чи просто здогадуючись, що таємниці мистецтва найкраще пізнаються наодинці і що Краса, як і Мудрість, полюбляє самотнього шанувальника.

Чимало цікавих історій оповідали про нього в цю пору. Казали, що товстий Бургомістр, який з'явився, щоб виголосити велеречиву промову від імені городян, застав його на колінах перед великою картиною, яку щойно привезли з Венеції; то було мов передвістка поклоніння новим богам. Іншим разом юнак зник на декілька годин, і після тривалих пошуків його знайшли у невеличкій кімнаті в одній із північних башт палацу немов у трансі: не зводив він очей з грецької камеї, на якій була вирізьблена фігура прекрасного Адоніса. Бачили нібито, як він торкався гарячими вустами мармурового чола античної статуї, яку знайшли у долині річки, коли будували кам'яний міст, — на ній було ім'я Віфінійського раба імператора Адріана. Цілу ніч збавив він на вивчення ефектів місячного сяйва на срібному зображенні прекрасного Ендиміона.

Усі рідкісні дорогоцінні матеріали викликали у нього велике захоплення, і, бажаючи роздобути їх, він розіслав по світу купців: одних відправив виторговувати бурштин у неотесаних рибарів на північних морях; других — до Єгипту на пошуки надзвичайної зеленої бірюзи, яку можна знайти тільки у гробницях фараонів і якій приписують магічну силу; третіх — до Індії, скуповувати тонкі прозорі тканини і слонову кістку, місячні камені й браслети із нефриту, сандалове дерево й сині емалі, а ще шалі з дорогого кашеміру.

Але найбільше хвилювали його ті шати, в які він мав убратися для коронації, мантия із золотої парчі, обсипана рубінами корона та оздоблений перлами скіпетр. Саме про своє вбрання він міркував у цей вечір, коли влігся на своє пишне ложе і дивився на грубе соснове поліно, що палало у відкритому каміні. Фасони, розроблені найвидатнішими митцями того часу, він отримав багато місяців тому й віддав наказ, щоб рукодільники працювали вдень і вночі, аби втілити їх у життя, і щоб обшукали увесь світ, а таки знайшли коштовні самоцвіти, гідні такої роботи. В уяві він бачив

побіля високого олтаря в Соборі себе, убраного в чудові одержі Короля, й усмішка грала на юних вустах і запалювала яскравим блиском його темні, як ліс, очі.

За деякий час він підвівся, сперся на різьблений дашок каміну й озирнув тьмяно освітлену кімнату. На стінах висіли багаті гобелени, на яких було зображено сцени з "Тріумфу Краси"[2]. Велика шафа, оздоблена агатами та ляпіс-лазур'ю, займала один кут, а навпроти вікна стояло трохи химерне бюро з лакованими панелями, прикрашеними золотою мозаїкою, і на ньому поблискували вишукані келихи з венеційського скла й кубок із оніксу з темними прожилками. Шовкове покривало на ліжку було розшите блідими маками, які ніби випали зі зморених сном рук, а високі очеретинки зі слонової кості підтримували оксамитовий балдахін зі страусовим пір'ям, яке білою піною здіймалося до ніжно-срібlistої ліпної стелі. Усміхнений бронзовий Нарцис тримав над головою поліроване дзеркало. На столі стояла пласка аметистова чаша.

У вікно він бачив величезну баню Собору, що ясною кулею вимальовувалася на тлі затінених будинків; бачив утомлених вартових, що ходили туди й назад уздовж скелястого виступу над річкою. Деся далеко, в якомусь садочку, витьохкував соловей. Ледь чутний аромат жасмину просочувався у відчинене вікно. Юнак відкинув із чола каштанові кучері, узяв лютню й почав замріяно перебирати струни. Важкі повіки його склепилися, дивна млість огорнула тіло. Ніколи досі не відчував він так гостро, з таким неймовірним захватом магію і тайну краси.

Коли на башті пробило полуніч, він торкнувся дзвоника. Увійшли пажі та роздягли його з великою церемонією; вони лили трояндову воду йому на руки, розсипали квіти на його подушках. За кілька хвилин потому як вони пішли з опочивальні, він заснув.

І коли він спав, йому наснився сон, і сон цей був от який.

Йому марилося, що стоїть він посеред довгого горища з низькою стелею, серед шуму та клацання безлічі ткацьких верстатів. Вбоге світло ледь пробивається крізь ґратки на вікнах, і в ньому проступають виснажені похилені постаті ткачів. Бліді, заморені дітлахи скорчилися на грубих хрестовинах. Коли човники б'ють по основі, діти піднімають важкі поперечники, а коли човники зупиняються, вони опускають поперечники та затискають нитки. Личка їхні витяглися від голоду, тоненькі рученята трусяться. Виснажені жінки щось шують за столами. У приміщенні стоїть жахливий сморід. Повітря задушливе, важке, вогкими стінами збігають цівки прілої води.

Юний Король підійшов до одного з ткачів і став біля нього, не зводячи очей.

Ткач зиркнув на нього сердито й сказав:

— Чого ти на мене вирячився? Ти шпик, підісланий нашим хазяїном?

— А хто ваш хазяїн? — запитав юний Король.

— Наш хазяїн? — гіркою луною відізвався ткач. — Він така ж людина, як і я. Власне, між нами лиш одна різниця — він убраний у багаті шати, а я ходжу в ганчір'ї, і якщо я мало не падаю з голоду, він потерпає від переїдання.

— Це вільна країна, — оголосив юний Король, — і ти не раб.

— На війні, — відповів ткач, — сильні підкоряють слабких і перетворюють їх на

рабів, а в мирні часи багаті роблять рабами бідаків. Ми мусимо працювати, щоб вижити, але наша платня така мізерна, що ми мремо. Ми горбатимося на них цілими днями, а вони накопичують золото у своїх скринях; наші діти передчасно марніють, і обличчя наших коханих стають жорсткими і злими. Ми робимо вино, але п'ють його інші. Ми вирощуємо хліб, але наші комори порожні. Ми обплутані ланцюгами, хоч і невидимими для ока; і ми раби, хоч і називаємося вільними.

— І так з усіма? — спитав юний Король.

— І так з усіма, — підтвердив ткач, — з молодими і старими, з жінками і чоловіками, з малечею і дідуганами. Купці гноблять нас, і ми мусимо коритися. Священик минає нас, перебираючи свої чотки, і нікому немає діла до нас. У наших похмурих провулках, де не буває сонця, повзають Злидні з голодними очима, а їм на п'яти навідає Гріх з отупілою пикою. Злидні будять нас уранці, Ганьба чатує уночі... Але що тобі до того? Ти не з наших. Твоє лице щасливе.

І він відвернувся похмуро й пустив човник по верстату, і юний Король побачив, що нитки до ткання золоті.

Великий трепет охопив його, і мовив він до ткача:

— Що це за шати ви тчете?

— Вони для коронації юного Короля, — відповів той. — А тобі навіщо?

Тут у юного Короля вирвався голосний зойк — і він прокинувся. О диво! Був він у власній спочивальні, а крізь шибку зазірав великий повний місяць медового кольору, що висів у темному небі.

І юнак знову заснув, і наснився йому такий сон.

Йому марилося, що лежить він на палубі великої галери із сотнею невольників на веслах. Поруч з ним на килимі сидить хазяїн галери — чорний, як ебен, а тюрбан у нього з ясно-червоного шовку. Важкі срібні сережки відтягують товсті мочки вух, а в руках він тримає терези зі слонової кості.

Невольники оголені, прикриті лишень пов'язками з подертої смугастої тканини і прикуті одне до одного ланцюгами. Розпечене сонце палить просто на них, а наглядачі-негри бігають проходом і шмагають їх шкіряними бичами. Невольники витягають уперед худі руки, важко веслюють. Солоні бризки води розлітаються з-під весел.

Нарешті дістаються вони невеличкої гавані й починають міряти глибину дна. З берега віє легкий вітерець, припорошує палубу і зелене трикутне вітрило тонким шаром червоного пилу. Троє арабів під'їжджають верхи на диких мулах і жбурляють у галерників списи. Хазяїн галери хапає розписний лук і поціляє стрілою просто в горло одному з арабів. Той важко падає у прибережну воду, а товариші його скачуть назад. На верблюді повільно під'їжджає жінка, закутана у жовте покривало, й озирається час від часу на бездиханне тіло.

Щойно галерники кинули якір та спустили вітрило, як негри пірнули до трюму та витягнули довгу мотузяну драбину зі свинцевими грузилами. Хазяїн галери перекинув її через борт, закріпив кінці на двох залізних пілерсах.

Тоді негри вхопили наймолодшого з невольників, збили з нього кайдани, залили

воском йому ніздрі та вуха і прив'язали важкий камінь до пояса. Він неохоче спустився драбиною вниз і зник у морі. Тільки бульбашки піднялися там, де він пірнув. Дехто з невільників пильно вдивлявся у воду за бортом. На носі галери сидів заклинач акул і монотонно бив у барабан.

Минуло трохи часу, і невільник з'явився на поверхні; важко віддихаючи, він ухопився лівою рукою за драбину, а в правій була перлина. Негри вихопили в нього перлину та знову зіпхнули хлопця під воду. Невільники позасинали над веслами.

Знову і знову впливав із глибини хлопець, і щоразу приносив чудову перлину. Хазяїн галери зважував їх і складав у невеличку торбинку з зеленої шкіри.

Юний Король хотів заговорити, але язик мов задерев'янів і вуста не могли ворухнутися. Негри гомоніли між собою, а там і посварилися через низку яскравого намиста. Над кораблем кружляло двійко журавлів.

Тоді нирець з'явився востаннє, і перлина, що він її роздобув, перевершила найславніші перла Сходу, бо нагадувала вона формою повний місяць і була білішою за ранкову зорю. Та обличчя хлопця вкрилося неприродною блідістю, і коли він упав на палубу, з його вух і ніздрів хлянула кров. Він сіпнувся — й затих. Негри знизали плечима і викинули мертве тіло за борт.

А хазяїн галери розсміявся, тоді простягнув руку до перлини, а коли добре її роздивився, притиснув її до чола й уклонився.

— Ця перлина, — мовив він, — прикрасить скіпетр юного Короля.

Він подав знак неграм піднімати якір.

І коли юний Король почув ці слова, він голосно зойкнув — і прокинувся. І побачив крізь вікно, як довгі сірі пальці світанку тягнуться до згасаючих зірок.

І знову заснув він, і побачив такий сон.

Йому марилося, що блукає він у темному лісі, де на деревах ростуть дивовижні плоди і красиві отруйні квіти. Гадюки шипіли на нього, барвисті папуги з криками перелітали з гілки на гілку. Гігантські черепахи спали у гарячій глині. На деревах було повно мавп і павичів.

Далі й далі йшов юний Король, поки не вийшов на узлісся й не побачив там юрмище людей, що порпались у висохлому річищі. Вони снували по скелі, як мурашки. Вони викопували глибокі ями в землі та злазили в них. Дехто лупав скелю величезними мотиками; дехто колупався в піску. Люди вирвали кактус з корінням і розтоптали яскраво-червоні квіти. Вони поспішали, підганяли одне одного, і жоден не байдикував.

З темряви печери споглядали за ними Смерть і Жадоба, і Смерть промовила:

— Я втомилася; віддай мені третину їх і відпусти мене.

Але Жадоба похитала головою.

— Вони мої слуги, — відповіла вона.

А Смерть спитала:

— Що тримаєш ти у руці своїй?

— Я маю три зерна пшениці, — відповіла Жадоба. — А тобі нащо?

— Дай мені одну зернину, — вигукнула Смерть, — я посію її у себе в садку. Тільки

одненьку — і я піду геть.

— Нічого я тобі не дам, — відтяла Жадоба і сховала руку в брижах свого одягу.

І засміялася Смерть, і дістала келих, і набрала у нього води з калюжі, і піднялася з келиха Лихоманка. Пройшлася Лихоманка крізь юрмище, і третина людей упала мертвою. Холодний морок тягнувся за нею, і водяні змії повзли по боках.

І коли Жадоба побачила, що третина юрмища мертва, вона зачала бити себе в груди й ридати. Била вона себе у безплідні груди і голосила.

— Ти винищила третину моїх слуг, — лементувала вона, — забирайся геть! Он у горах Татарії точиться війна, і ватажки обох сторін кличуть тебе. Афганці забили чорного вола і маршем ідуть у бій. Вони б'ють списами у свої щити, вони надягли свої залізні шоломи. Що тобі моя долина, навіщо ти тут зволікаєш? Іди собі геть і не повертайся до мене.

— Ні, — відреклася Смерть, — доки не даси мені зернятка пшениці, я не піду я звідси.

Але Жадоба стиснула кулак і зціпила зуби.

— Нічого я тобі не дам! — промимрила вона.

І засміялася Смерть, і взяла чорний камінь, і пожбурила його в ліс, і з гущавини вискочила Гарячка у вогняних шатах. Вона пронеслася через юрмище, зачіпаючи людей, і всі, кого вона торкалася, помирали. Трава висихала і жовкла в неї під ногами.

І здригнулася Жадоба, і посипала собі голову попелом.

— Яка ти жорстока, — вигукнула вона, — яка ти жорстока! Он у містах Індії за високими мурами лютує голод, і колодязі Самарканда висохли до дна. Лютує голод і в містах Єгипту за високими валами, і сарана наближається з пустелі. Ніл не розлився, не затопив береги, і жерці шлють молитви Ізиді та Озирису. Іди звідси до тих, кому ти потрібна, і залиш мені слуг моїх.

— Ні, — відмовила Смерть, — нікуди я не піду, доки ти не даси мені одне зернятка пшениці.

— Нічого тобі я не дам, — сказала Жадоба.

І знову засміялася Смерть, і свиснула вона крізь пальці, і прилетіла до них якась жінка. "Чума" — було написано в неї на чолі, і згряя голодних хижаків товпилася круг неї. Вона накрила долину своїми крилами, і жодної людини не лишилося в живих.

І помчала з криками Жадоба через ліс, а Смерть застрибнула на свого червоного коня й поскакала геть, і летіла вона швидше за вітер.

І з болотяного слизу на дні долини виповзли дракони і чудовиська, вкритті лускою, і шакали забігали по піску, нюхаючи повітря своїми ніздрями.

І юний Король заплакав і сказав:

— Хто були ті люди і що вони шукали?

— Шукали вони рубіни для королівського вінця, — відповів хтось поруч з ним.

Юний Король здригнувся й, озирнувшись, побачив чоловіка, одягненого як прочанин і зі срібним дзеркалом у руці.

Зблід Король і спитав:

— Для якого короля?

— Подивись у дзеркало, і побачиш для якого.

Король голосно зойкнув і прокинувся. Яскраве сонце заливало спочивальню, і на деревах королівського саду співали пташки.

Канцлер і державні достойники ввійшли до нього й віддали шану, пажі принесли йому мантию із золотої тканини і поклали перед ним корону і скіпетр.

Юний Король поглянув на них, і були вони пречудові. Гарніші за все, що він колись бачив. Але пригадав він свої сни і сказав придворним:

— Заберіть ці речі, бо не вдягну я їх.

Придворні були здивовані, хтось навіть засміявся, бо вирішили вони, що Король жартує.

Але він знову звернувся до них суворо й мовив:

— Заберіть усі ці речі та сховайте подалі від мене. Хоч би й був день моєї коронації, я не надягну їх. Бо на верстаті смутку блідими руками болю виткана була моя мантия. В серці цього рубіна закипіла кров, а в серці перлини — смерть.

І розповів він їм про свої сни.

І коли придворні почули його історії, то презирнулися й зашепотіли:

— Він вочевидь збожеволів, адже сон — це тільки сон, а видіння — тільки видіння. Вони не реальні, чого на них зважати? І що нам до життя тих, хто працює на нас? Хіба людина не може їсти хліб, доки не побачить хлібороба, чи пити вино, доки не поговорить із виноградарем?

І Канцлер звернувся до юного Короля зі словами:

— Володарю мій, молю, віджени від себе ці чорні думки, вдягни свої прекрасні шати, не відштовхуй від себе корони. Як в іншому разі довідаються люди, що ти король, якщо не матимеш королівського одягу?

Юний Король поглянув на нього.

— Це справді так? — спитав він. — Вони не розпізнають у мені короля, якщо не вберуся я у королівські шати?

— Не розпізнають, володарю мій, — підтвердив Канцлер.

— А я гадав, що бували люди, схожі на королів, — відкрік юний Король. — Але, може, ти правий. І все ж я не вдягнуся в ці шати, не коронуватимуся цим вінцем, і яким я прийшов до палацу, таким і вийду з нього.

Він жестом наказав усім піти, залишив тільки одного пажу, у якому бачив собі товариша, бо той був на рік молодший. Його затримав він собі для послуг, і коли викупався у прозорій воді, то відімкнув велику розписну скриню і витяг із неї шкіряну куртку та грубу накидку з овечого руна, у які вдягався, коли пас на пагорбах кошлатих кіз свого опікуна. У цей одяг він і вбрався, а в руки взяв свою грубезну пастушу палицю.

Маленький паж від подиву розширив очі та звернувся до Короля з посмішкою:

— Володарю мій, я бачу тільки твою мантию і твій скіпетр, а де ж твій вінець?

Тоді юний Король зірвав гілочку шипшини, що оплітала його балкон, зігнув її в кільце і поклав собі на голову.

— Це буде мій вінець, — відповів він.

Отак убраний, вийшов юний Король з опочивальні у Велику Залу, де на нього чекали всі придворні.

Придворні розвеселилися, і дехто навіть гукнув:

— Володарю, твій народ чекає на короля, а ти їм покажеш злиденного жебрака!

Інші, навпаки, розгнівалися:

— Він ганьбить нашу державу, він не гідний бути нашим володарем!

Сам він не відповів ані словом, а рушив униз пишними порфіровими сходами, через бронзову браму, потім сів на коня й поскакав до Собору, а маленький паж біг за ним слідом.

І люди сміялися і говорили:

— Це королівський блазень їде собі верхи, — і глузували з нього.

І він натягував повід і говорив:

— Ні, я король, — і розповідав людям про свої сни.

Тоді з натовпу вийшов чоловік і звернувся до нього з дошкульним словом:

— Хіба ви не знаєте, пане, що усі розкоші багатіїв дають виживати бідності? Вашою пихою ми годуємося, ваші пороки приносять нам хліб насущний. Горбатитися на хазяїна важко, та не мати хазяїна, на якого горбатишся, ще важче. Невже думаєте ви, що гайворони годуватимуть нас? А як ви зміните це становище? Накажете купцеві: "Купуй за таку-то ціну!" Накажете купцеві: "Продавай за таку-то ціну!" Сумніваюся я. Отже повертайтеся до палацу, вдягніть свої пурпурні шати й тонку білизну. Яке вам діло до нас і наших страждань?

— Хіба багаті й бідні не брати? — спитав юний Король.

— О, звісно, — відповів чоловік, — і наймення багатого брата — Каїн.

І наповнилися очі юного Короля слізьми, і їхав він далі серед людського гомону, а маленький паж відстав і залишив його.

Коли він доїхав до величного portalу Собору, солдати наставили свої галябарди і спитали:

— Чого ти тут шукаєш? Ніхто не має права входити через ці двері, окрім Короля.

Лице його спалахнуло гнівом, і мовив він до них:

— Я і є Король!

Відштовхнув він їхні галябарди й увійшов до Собору.

І коли Єпископ побачив, які він заходить у своєму вбранні козопаса, то підвівся йому назустріч і сказав:

— Сину мій, хіба це королівські шати? А яким вінцем коронуватиму я тебе, який скіпетр владу до твоїх рук? Адже це мусить бути день радості, а не день приниження.

— Чи буде Радість носити те, що скроїло Горе? — відповів юний Король. І розповів про три свої сни. Коли почув про них Єпископ, то звів брови й мовив:

— Сину мій, я стара людина, на холодному схилі днів, я знаю, що багато злочинів коїться у світі. Жорстокі розбійники спускаються з гір, викрадають малих діточок і продають їх маврам. Леви чатують на каравани і нападають на верблюдів. Дикі кабани

підкопують коріння пшениці на ланах, лисиці гризуть виноградні лози на схилах. Пірати спустошують узбережжя, спалюють човни рибарів, відбирають їхні неводи. На солончакових болотах живуть прокажені, хатки їхні сплетені з очерету, і ніхто не сміє наближатися до них. Жебраки тиняються у містах, харчуються разом із собаками. Чи можеш ти щось вдіяти? Чи розділиш ложе своє з прокаженим? Чи посадиш жебрака за свій стіл? Чи дослухається лев до твоїх вмовлянь, чи скориться тобі дикий кабан? Хіба Той, хто вигадав нещастя, не мудріший за тебе? Тому я не хвалю тебе за вчинок твій, а прошу повернутися до палацу, зробити веселе обличчя, убратися в одяг, гідний короля, і тоді золотим вінцем я короную тебе і вкладу скіпетр із перлиною у руку твою. А щодо снів, не думай про них більше. Тягар світу цього занадто важкий для однієї людини, і світову скорботу несила перенести одному серцю.

— І ти говориш таке в цьому храмі? — обурився юний Король, пройшов широким кроком повз Єпископа, піднявся сходами до вівтаря і зупинився перед образом Христа.

Він стояв перед образом Христа, а праворуч і ліворуч від нього були чудові золоті збанки — амфора з жовтавим вином і фіал зі святим миром. Він схилив коліна перед образом Христа, і великі свічки яскраво спалахнули, і ладан закурився сизими кілочками аж попід баню. Він опустил голову в молитві, і священники у грубих рясах відступили од вівтаря.

Раптом знадвору долинув дикий галас, і до Собору увірвалися дворяни з мечами в руках, з полірованими щитами; пір'я-плюмаж у них на капелюхах аж хиталося.

— Де цей сновида? — кричали вони. — Де цей король, що вдягається, як жебрак, — цей хлопчисько, що ганьбить нашу державу?! Ми його зараз уб'ємо, бо не гідний він правити нами.

А юний Король знову похилив голову і почав молитися, а коли закінчив молитву, підвівся, обернувся і подивився на них.

І — о диво! — через мозаїчні вікна засяяло сонце і освітило його з голови до ніг, і промені виткали йому мантию ще розкішнішу, ніж ту, яку пошили йому на втіху. Мертвий ціпок розквітнув, і незаймані лілеї були білішими за перли. Сухі шипи розквітли, і чисті троянди були червонішими за рубіни. Біліші за перли були лілеї, і стебла їхні виблискували сріблом. Червоніші за рубіни були троянди, і листя їхнє було з карбованого золота.

І стояв він там у королівському вбранні, і розчахнулися дверцята, що вели до святих святих, і з кристала багатогранної дароносиці полилося чудесне й містичне сяйво. І стояв він там у королівському вбранні, і слава Божа осяяла Собор, і святі у своїх різьблених нішах ніби ворухнулися. У чарівному вбранні стояв перед ними Король, і орган розливав музику, і сурмачі заграли в сурми, і хор хлопчиків заспівав.

І тоді люди впали на коліна у подиві, і дворяни вклали мечі в піхви і присягнули на вірність, і лице Єпископа зблідло, а руки затремтіли.

— Величніший за мене коронував тебе! — вигукнув він і опустил перед Королем на коліна.

А юний Король зійшов із вівтаря і рушив додому крізь натовп людський. Але жоден із людей не насмівся глянути йому в лице, бо було воно лицем янгола.

День народження інфанти

Був день народження Інфанти. Їй виповнилося усього дванадцять років, і сонце яскравілося у садах палацу. Хоча вона була справжньою Принцесою та Інфантою Іспанською, мала вона усього один день народження на рік, точнісінько як і діти останніх бідаків, тому, зрозуміло, для всієї країни було справою честі влаштувати в цей день для неї справжнє свято. І це дійсно було справжнє свято. Високі смугасті тюльпани виструнчилися, як шерехи вояків, і з викликом дивилися через газон на троянди, і промовляли:

— Ми такі ж розкішні, як і ви.

Пурпурні метелики пурхали, стріпуючи золотий пилок із крилець, й навідувалися до кожної квітки по черзі; маленькі ящірки вилізали з тріщин у кам'яній стіні й насолоджувалися теплом і світлом; а плоди граната від спеки потріскалися, і їхні криваво-червоні серцевини показалися всім. Навіть блідо-жовті лимони, якими були густо всіяні старі решітки обабіч темних аркад, здавалися яскравішими, всмоктавши колір яскравого сонця, а магнолії розпустили свої великі круглі квітки з пелюстками кольору слонової кості і наповнили повітря п'янкими, солодкими пахощами.

Маленька Принцеса гуляла по терасі зі своїми гостями, гралась у піжмурки серед кам'яних ваз і старих статуй, вкритих мохом. У звичайні дні їй дозволялося гратися тільки з дітьми одного з нею рангу, отже їй завжди доводилося гратися наодинці, але день народження — виняток, і Король дозволив їй запросити всіх своїх юних друзів, кого вона побажає, прийти до неї повеселитися. Ці витончені іспанські діти вирізнялися статечною грацією, хода їхня була плавною, хлопчики носили капелюхи з пухнастими пір'їнами й короткі пишні плащі, а дівчатка притримували довгі мереживні шлейфи і затуляли очі від сонця великими віялами з золота й срібла. Але найграційнішою серед них була Інфанта, і її вбрання було підібране з найтоншим смаком в дусі дещо бундючної моди того часу. Накидка зроблена з сірого атласу, спідниця і пишні рукава з буфами густо розшиті сріблом, жорсткий корсет унизаний рядами перлів. Пара маленьких бальних черевичків з великими розетками вистромлювалися з-під сукні, коли вона йшла. Рожево-перлистим було її велике прозоре опахало, а у волоссі, що ореолом тьмяного золота нерухомо облямовувало бліде личко, цвіла прекрасна біла троянда.

З вікна палацу за дітьми спостерігав сумний, меланхолійний Король. За спиною в нього стояв його брат, Дон Педро Арагонський, якого він ненавидів, а поруч сидів його духівник, Великий Інквізитор Гранадський. Сумнішим, ніж зазвичай, був Король, бо коли він бачив, як Інфанта з дитячою серйозністю киває до юрми придворних, або як, затуляючись віялом, сміється із суворої Герцогині Альбукеркської, що завжди супроводжує її, він згадував молоду Королеву, її матір, яка зовсім нещодавно — чи так йому здавалося — приїхала з веселої країни Франції і захиріла, зачахла у похмурій величі іспанського двору: вона померла рівно через шість місяців після народження

дитини, а до цього встигла двічі побачити, як цвіте мигдаль в садку, і двічі зірвати плоди зі старого покарлюченого інжиру, що ріс посередині кладовища, нині зарослого травною. Кохання Короля до неї було таким великим, і він не міг навіть уявити, щоб могила заховала її від нього. Король звелів одному лікарю-мавру набальзамувати її, і за цю послугу дарував йому життя, яке той уже майже втратив, бо, як подекували, Свята Інквізиція не пробачила б йому ересі та підозри в чаклунстві. Тіло Королеви лежало у встеленій gobеленом труні в чорній мармуровій каплиці палацу, куди його занесли ченці одного вітряного березневого дня майже дванадцять років тому. Один раз на місяць Король, закутавшись у чорний плащ, із пригашеним ліхтарем у руці, заходив до каплиці, ставав на коліна перед Королевою і гукав: "Mi reina! Mi reina! Королево моя!" А іноді, порушуючи етикет, який в Іспанії суворо обумовлює кожен крок і обмежує навіть скорботу короля, він у шаленому нападі горя хапав її бліді руки, всіяні перснями, й намагався палкими поцілунками пробудити до життя холодне розмальоване лице.

Сьогодні ж йому здавалося, що він знову бачить її такою, якою побачив уперше у замку Фонтенбло, коли мав заledве п'ятнадцять років, а вона ще менше. Вони вже були офіційно заручені тоді папським нунцієм у присутності короля Франції та всього двору, а потім він повернувся до Ескуріала, куди привіз із собою кілечко золотавого волосся і спогад про дитячі вуста, які торкнулися його руки, коли він сідав у карету. Пізніше відбулася доволі поспішна шлюбна церемонія в Бургосі, маленькому містечку на кордоні між двома країнами, а там і врочистий в'їзд до Мадрида з усіма належними святкуваннями і пишним богослужінням у церкві Ла-Атоха, та ще й грандіозне аутодафе, на якому майже триста еретиків, серед них і чимало англійців, були спалені заживо на вогнищах.

Звісно, він кохав її до нестями, і як багато хто вважав — на шкоду власній країні, що була тоді в стані війни з Англією за володіння Новим світом. Він майже не дозволяв Королеві полишати його й на мить; задля неї він забував, чи майже забував, усі важливі державні справи; і з тією жажливою сліпотою, якою пристрасть карає своїх рабів, не помічав, що всі вишукані церемонії, якими він прагнув потішити кохану, лише погіршували її дивне захворювання. Коли вона померла, Король, здавалося, втратив розум. І дійсно, немає сумнівів, що він би офіційно зрікся престолу й пішов би у трапистський[3] монастир у Гранаді, пріором якого він вважався, якби не боявся залишити маленьку Інфанту в руках брата свого, чия жорстокість була непересічною навіть для Іспанії і якого чимало хто підозрював у причетності до смерті Королеви — буцімто він подарував їй пару отруєних рукавичок під час її візиту до нього в замок в Арагоні. Навіть коли скінчилися три роки офіційної жалоби, яку Король своїм указом оголосив по всій країні та домініонах, він не дозволяв своїм міністрам і словом прохопитися про новий шлюб, і навіть коли сам Імператор прислав до нього свою чарівну племінницю, Велику Герцогиню Богемську, і запропонував їй руку для шлюбу, Король звелів послам переказати їхньому володарю, що Король Іспанський уже одружений зі Скорботою, й хоч вона безплідна жона, він любить її більше за Красу; ця відповідь коштувала іспанській короні багатих провінцій у Нідерландах, які невдовзі,

підбурені Імператором, повстали проти Іспанії під проводом якихось фанатиків реформістської церкви.

Усе його подружнє життя з шаленими, вогняними радощами і невимовним болем раптової утрати нібито повернулося до нього сьогодні, коли він дивився, як бавиться на терасі його Інфанта. Вона відзначалася такою ж химерністю манер, як і Королева, так само гонористо відкидала голову, мала такий самий гарний, гордий, різьблений ротик, таку саму принадну *"vrai sourire de France"* — істинно французьку усмішку, коли час від часу поглядала на його вікно або простягала маленьку ручку статечним іспанським сеньйорам для поцілунку. Але голосний сміх дітлахів різав йому вуха, а яскраве безжальне сонце висміювало його смуток, і нудотний запах чужоземного зілля, яким бальзамують мертвих, труїв — чи це йому тільки здавалося? — чисте вранішнє повітря. Король затулив обличчя руками, і коли Інфанта знову поглянула вгору, фіранки були запнуті й Король зник.

Вона незадоволено скривилась і знизала плечима. Міг би і побути з нею в день народження. Дурнуваті державні справи почекали б. Чи він пішов до тієї гнітючої каплиці, де завжди горять свічки і куди їй заборонено вступати? Як немудро з його боку, коли сонце сяє так яскраво, коли всім так весело! А ще він прогавить жартливий бій биків, на який уже кличе сурма, поминаючи вже ляльковий театр та інші принади. Її дядечко та Великий Інквізитор мають більше здорового глузду. Вони вийшли на терасу й осипали її чудовими компліментами. Інфанта відкинула гарну голівку й, узявши Дона Педро за руку, неквапно пішла униз сходами до довгого павільйону з червоного шовку, зведеного у віддаленому куточку саду, а інші діти слідували за ними у жорсткому порядку знатності — хто мав довше ім'я, ступав попереду.

Процесія високородних хлопчиків, фантастично вбраних у костюми тореадорів, вийшла їй назустріч, і юний граф Тьерра-Нуова, напрочуд гарний парубок років чотирнадцяти, зняв перед нею капелюха з усією грацією природженого гідальго та іспанського гранда і церемоніально підвів її до невеличкого крісла з визолоченої слонової кості, яке стояло на високому помості над ареною. Діти групами розташувалися навколо, обмахувалися віялами, перешіптувалися, а Дон Педро і Великий Інквізитор стояли сміючись біля входу. Навіть Герцогиня, яку називали *Camera Mayor* — Старша Придворна Дама, худорлява жінка з жорстким лицем і жовтим жабо, мала не такий злостивий вигляд, як зазвичай, і щось віддалено схоже на крижану усмішку проскакувало на її поморщеному обличчі й викривляло тонкі безкровні губи.

То був просто захопливий бій биків, значно кращий, на думку Інфанти, за справжній, на який її возили до Севільї з нагоди візиту Герцога Пармського до її батька. Одні хлопчики стрибали по арені на дерев'яних конячках у розцяцькованих попонах, розмахували довгими списами з різнобарвними стрічками на кінцях; інші бігали самі перед биком, дражнили його пурпуровими камзоликами, легко перестрибували через бар'єр, коли бик бив рогами; а сам бик був зовсім як справжній, хоч і змайстрували його з лозового каркасу, на який натягнули шкіру, — інколи він оббігав арену на задніх

ногах, про що справжній бик і мріяти не міг. Бик влаштував чудовий бій, і діти так розпалилися, що повилазили на лавки, витирали спітнілі обличчя носовичками й гукали: "Bravo toro! Bravo toro! Хай живе бик!" — зовсім як дорослі. Нарешті після довгого змагання, коли бик підняв на роги лише декількох дерев'яних конячок, а їхні вершники спішилися, юний Граф Тьерра-Нуова поставив бика на коліна й, отримавши дозвіл Інфанти завдати йому *coup-de-grace*, тобто останнього удару, який звільнить його від зайвих страждань, устроїв свій дерев'яний меч у шию тварини з такою несамовитістю, що голова бика відскочила, й усі побачили веселе личко маленького Шевальє де Лоррена, сина французького посланця у Мадриді.

Потім під супровід оплесків арену розчистили, і двоє пажів-маврів у жовто-чорних лівреях урочисто відтягли мертвих дерев'яних конячок, і після недовгої інтермедії, коли акробат-француз ходив по канату, на сцені театрика, спорудженого з цієї нагоди, з'явилися італійські маріонетки у псевдокласичній трагедії "Софонімба".[4]

Вони грали так досконало, їхні рухи були такими принадними, що під кінець вистави очі Інфанти затуманилися слізьми. А деякі діти просто плакали вголос, і їх довелося вгамовувати солодощами, і навіть сам Великий Інквізитор так розчулився, що не міг не зауважити Донові Педро, як це для нього нестерпно, що якісь опудала з деревини й воску, яких смикають за мотузки, можуть бути такими нещасними і потерпати від страхітливих страждань.

Потім виступав африканець-трюкач, який приніс і поставив на середину арени величезний низький кошик, вкритий червоною тканиною, витяг зі свого тюрбана дивовижну очеретяну сопілку й загравав на ній. За якусь мить тканина заворушилася, а коли сопілка заграла голосніше й пронизливіше, показалися дві гострокутні голівки зелено-золотавих зміюк: змії випростовувалися повільно й погойдувались у такт музиці, як водорості. Дітей, однак, налякали плямисті каптури змій і тонкі жала, які ті різко вистромлювали з рота, — значно більше сподобалося їм, коли маг виростив на піску маленьке помаранчеве деревце, вкрите білим квітом і справжніми плодами. А коли він узяв віяло маленької дочки Маркіза де Лас Торрес і перетворив його на синю пташку, яка літала під шатром павільйону та співала, дитячому захвату й подиву не було меж. Урочистий менует у виконанні танцюристів із церкви Богоматері Ель-Пілар був також досконалим. Інфанта досі ніколи не бачила тої захопливої церемонії, яка відбувається щороку в травні перед високим вівтарем Святої Діви на її честь; власне, жоден член королівської родини Іспанії не переступав порога великого собору у Сарагосі відтоді, як божевільний священик, про якого багато хто думав, що він підкуплений королевою Англії Єлизаветою, мало не напоїв отруєною водою Принца Астурійського. Тож Інфанта тільки чувала про "Танок Богоматері", як він називався, і ніде правди діти, то було неперевершене видовище. Хлопчики були вбрані у старосвітські придворні костюми з білого оксамиту, їхні чудернацькі трикутні капелюхи були оторочені срібним галуном і прикрашені плюмажем зі страусового пір'я; сліпуча білина костюмів у сонячному сяйві підкреслювалася під час танцю смаглявими личками і чорними кучерями танцюристів. Усіх зачарувала сувора гідність, з якою вони

виконували вигадливі фігури танцю, вишукана грація їхніх повільних рухів, їхні статечні поклони; а коли вони завершили виступ і зняли капелюхи на честь Інфанти, вона прийняла це вшанування з великою поблажливістю і заприсяглася, що відішле чималеньку воскову свічку до святилища Богоматері Ель-Пілар на подяку за втіху, яку та їй подарувала.

Потім на арену вискочив гурт красивих "єгиптян", як тоді називали циган; вони сіли в коло зі схрещеними ногами й заграли ніжно на цитрах, розгойдуючись у такт мелодії, наспівуючи тихенько якусь мрійливу арію. Помітивши Дона Педро, вони спохмурніли, а деякі злякалися, бо лише кілька тижнів тому за його наказом двох із їхнього роду повісили за чаклунство на ринку в Севільї, але маленька Інфанта зачарувала їх, коли відкинулася на кріслі й дивилася на них з-понад віяла своїми величезними синіми очима, і вони були певні, що таке чарівне створіння нікому й ніколи не заподіє зла. І вони грали далі дуже лагідно, ледь торкаючи струни своїх цитр довгими загостреними нігтями, і голови їхні схилилися, ніби потягло їх на сон.

Раптом із пронизливим криком, від якого всі дітлахи здригнулися, а рука Дона Педро стиснула агатове держално кинджала, цигани скочили на ноги й шалено закрутилися по колу, б'ючи в тамбурини та скандуючи якусь несамоовиту пісню кохання незрозумілою гортанною мовою. Потім після другого сигналу вони кинулися знову на землю й зазмерли, і тільки монотонний звук цитри пронизував тишу. Вони повторили це декілька разів, потім зникли на мить — і повернулися з бурим кошлатим ведмедем на ланцюгу та з берберійськими мавпочками на плечах. Ведмідь робив стійку на голові з неймовірною серйозністю, а зморшкуваті мавпочки виробляли різноманітні трюки з двома циганятами, які були, мабуть, їхніми хазяями, — билися на маленьких шпагах, стріляли з мушкетів, видаючи з себе маленьких королівських гвардійців. Загалом цигани мали величезний успіх.

Проте найкумеднішою частиною усіх ранкових забавок, поза сумнівом, був танок Карлика. Коли він прошкутильгав на арену, загрибаючи своїми кривими ніжками і хитаючи з боку в бік непомірно великою потворною головою, діти зареготали, і сама Інфанта сміялася так, що Камерера — Старша Придворна Дама — була змушена їй нагадати, що хоча в Іспанії бували випадки, коли донька короля плакала перед своєю рівнею, ще жодного разу принцеса королівської крові не виявляла веселості у присутності нижчих за станом. Карлик, між тим, був просто неперевершений, і навіть при іспанському дворі, здавна відомому своєю пристрасстю до жахливого й моторошного, ще ніколи не бачили такого химерного чудовиська.

Сьогодні був його перший вихід на публіку. Знайшли його лише напередодні двійко придворних кавалерів, які саме полювали у віддаленій частині субтропічного лісу, що оточував місто. Карлик ганяв по лісу; його схопили і привезли до палацу як сюрприз для Інфанти. Батько Карлика, бідний вугляр, був тільки радий позбутися такої потворної та нікчемної дитини. Вочевидь, найкумеднішим було те, що він сам не усвідомлював, який гротескний має вигляд. Здавалося, він по-справжньому радів і був у чудовому гуморі. Коли діти реготали, він сміявся так само щиро й весело, як і вони, а

по закінченні кожного танцю відвішував кожному чудернацькі поклони, усміхався та кивав, ніби був таким самим, як і всі, а не покарлюченим витвором Природи, який та не без гумору утнула на потіху людям. І от це створіння цілковито захопилося Інфантою. Карлик не міг відвести від неї очей; він, здавалося, танцював для неї одної, а коли виступ закінчився й Інфанта пригадала, як знатні придворні дами кидали букети славетному італійському тенору Кафареллі, якого Папа Римський прислав до Мадрида зі своєї власної капели, аби той розігнав тугу Короля своїм солодким співом, вона вийняла чудову білу троянду, що прикрашала її зачіску, і напівжартома, та щоб подратувати Камереру, кинула її Карлику через арену з найчарівнішою усмішкою. А він сприйняв усе це надзвичайно серйозно, припав до квітки своїми шорсткими негарними губиськами і, притиснувши руку до серця, став перед Інфантою на одне коліно, усміхаючись від душі, і блискучі його оченята спалахнули радістю.

Усе це настільки порушило статечність Інфанти, що вона сміялася ще дуже довго після того, як Карлик зник з арени, і висловила дядечкові бажання, щоб той танок негайно повторили. Камерера, однак, під приводом того, що сонце палить занадто гаряче, вирішила, що для Її Високості буде краще без зволікань повернутися до палацу, де на неї вже чекає грандіозний бенкет, а також справжній іменинний торт з її ініціалами, виписаними кольоровим цукром, і з гарненьким срібним прапорцем на верхівці. Тоді Інфанта підвелася з належною гідністю і, наказавши, щоб Карлик знову танцював для неї після обіднього перепочинку-сіести, передала свою подяку юному Графу Тьєрра-Нуово за бездоганний прийом і повернулася до своїх апартаментів. А діти прямували за нею в тому-таки порядку, в якому прийшли до павільйону.

І от коли Карлик почув, що йому наказано вдруге танцювати перед Інфантою, та ще й наказ цей іде від неї самої, його переповнила така гордість, що він вибіг до саду, цілував білу троянду в безумному пориві захоплення і робив незграбні та неоковирні жести, щоб дати вихід щастю.

Квіти страшенно обурилися через те, що він зухвало насмілювався вдертися до їхнього гарного помешкання, а коли вони побачили, як він кривляється, бігаючи доріжками, як сміховинно розмахує руками над головою, вже не могли стримуватися.

— Він такий потворний, що не має права гратися поблизу нас, — вигукнули Тюльпани.

— Йому треба випити макового соку і заснути на тисячу років, — говорили великі яскраво-червоні Лілеї, й аж розжарилися від люті.

— Він — суцільна потвора, — завищав Кактус. — Гляньте, він увесь покручений та скоцюблений, і голова в нього непропорційно велика, а ноги коротесенькі. Якщо він до мене наблизиться, я увіп'юся в нього усіма колючками.

— А ще він десь ухопив мою найкращу квітку, — промовив Трояндовий Куш. — Я сам подарував її Інфанті уранці на день народження, а цей просто вкрав квітку в неї!

І Куш заголосив: "Злодій! Злодій!" Навіть червоні Герані, які зазвичай не були пихатими, бо всі знали, скільки в них бідних родичів, скривилися від огиди, коли побачили Карлика, а щойно Фіалки несміливо зауважили, що хоча він і справді зовсім

не гарний, це не його провина, Герані відповіли цілком справедливо: то його найбільша вада, і з якого дива треба захоплюватись невиліковною особою? Щоправда, деякі з Фіалок і самі відчували, що потворність Карлика була майже зумисною, і якби він виглядав сумним, це свідчило б про кращий смак, більшу тактовність, — а він натомість стрибає собі весело і приймає чудернацькі та дурнуваті пози.

Що ж до старого Сонячного Годинника, який був доволі дивною особистістю й не сповіщав годину нікому, рангом нижчому за Імператора Карла V, то його так вразила зовнішність юного Карлика, що він мало не забув відрахувати цілі дві хвилини своїм довгим перстом-стрілкою і не втримався, щоб не зауважити великому сніжно-білому павичеві, що діти королів — королі, а діти вуглярів — вуглярі, й безглуздо удавати, ніби це не так. Із цим твердженням Павич повністю погодився та загукав "Авжеж! Авжеж!" так пронизливо, що золоті рибки, які жили в басейні під прохолодними струменями фонтану, вистромили голови з води й запитали у здоровезного кам'яного Тритона, що тут, власне, відбувається.

А от пташкам Карлик подобався. Вони частенько бачили його в лісі, коли він танцював, як ельф, у листяному вирі, або коли забирався у старе дупло дуба, де годував горіхами білок. Пташкам було байдуже, що він такий негарний. Чого вже там, навіть Соловейко, який щебетав ночами у помаранчевому гайочку так ніжно, що Місяць схилявся послухати його, навіть Соловейко — і той не такий уже й красень. А Карлик був добрим до Пташок: тієї холодної зими, коли на деревах не залишилося жодної ягідки, а земля була тверда, як залізо, і вовки з лісу підходили аж до подвір'їв міста у пошуках хоч якоїсь поживи, хлопчик ані разу не забув про пташок — завжди насипав хлібні крихти зі своєї скибки чорного хліба, завжди ділився з ними своїм злиденним сніданком.

І вони літали й літали навколо нього, торкалися його щоки легкими крильцями та цвірінькали між собою, і Карлику було так приємно, що він не втерпів і показав свою чарівну білу троянду й розповів, що сама Інфанта подарувала її, бо полюбила його.

Пташки не зрозуміли ані слова, але це не мало значення — вони схиляли голівки набік і набирали мудрого виразу, а це майже не гірше за розуміння, проте набагато легше.

Ящірки також його вподобали, і коли він утомився від біганини й упав на траву, щоб відпочити, вони гралися та бавилися на ньому й від щирого серця намагалися його потішити.

— Не кожний може бути таким гарним, як ящірка, — гомоніли вони, — про таке годі й мріяти. Може, це звучить неадекватно, та не такий він уже й потворний, особливо якщо заплющити очі й не дивитися на нього.

Ящірки за природою своєю схильні філософувати, вони частенько віддаються роздумам годинами поспіль, коли немає чогось іншого до роботи, або коли періщить дощ і треба десь пересидіти.

Втім, Квіти страшенно розгнівалися і на Ящірок, і на Пташок.

— Це черговий раз доводить, якими вульгарними стають ті, хто безнастанно гасає

або літає. Виховані особи завжди сидять на одному місці, ось як ми. Ніхто не бачив, щоб ми стрибали як навіжені по доріжках чи метлялися по траві у гонитві за метеликами й бабками. Коли ми хочемо змінити обстановку, ми посилаємо по садівника, і він пересаджує нас на іншу клумбу. Це гідно, це поважно, це пристойно. Але Пташки і Ящірки не розуміють, що таке мир і спокій, а Пташки ще й не мають постійної адреси. Вони просто волоцюги, як цигани, і ставитися до них треба відповідно.

І Квіти задерли носи вгору, напустили на себе пихатості й дуже зраділи, побачивши, як Карлик підвівся з трави та попрямував через терасу до палацу.

— Краще б тримали його під замком до скону, — сказали Квіти. — Гляньте-но лишень на цю горбату спину, на ці криві ноги! — і вони засміялися.

Але юний Карлик навіть і не здогадувався про все це. Він дуже любив птахів і ящірок, а квіти вважав найпрекраснішими створіннями на землі — звісно, після Інфанти, а Інфанта подарувала йому цю чудову білу троянду, вона полюбила його, а це вже зовсім інша річ! Як хотілося б йому піти до палацу разом із нею! Вона б посадила його праворуч од себе, усміхалася б до нього, і він би від неї ніколи не відійшов, а став би їй другом, навчив би безлічі цікавих ігор. Хоча він ніколи не бував у палаці, знав він чимало чудесного. Він умів для коників і цикад плести з очерету маленькі кліточки, в яких вони сиділи та стрекотіли; він умів змайструвати з бамбука сопілку, гру якої любив слухати лісовий бог Пан. Він знав голос кожної пташки, умів приманювати шпаків з верхівок дерев та чаплю зі ставка. Він розпізнавав слід кожного звіра, знаходив зайця за його маленькими слідочками, а дикого кабана — за потоптаним листям. Усі дикі танці знав він: і шалений танок у багрянtimer вбранні в парі з осінню, і легкий танок у блакитних черевичках серед родючих нив, і танок із білими сніговими віночками взимку, і завітчаний танок у фруктових садах навесні. Він відав, де в'ють гніздечка лісові горлиці, і якось, коли птахолов упіймав у тенета пару пташок-батьків, сам виплекав їхню малечу, влаштувавши для них прихисток у галуззі підстриженого в'яза. Пташенята були зовсім ручні, він їх щодня годував із долоньки.

Інфанта полюбить і їх, і кроликів, що сновигають поміж високою папороттю, і сойок, у яких пір'я виблискує металом, а дзьобики чорні-чорні, і їжачків, що згортаються у колючу кульку, і великих мудрих черепах, що повзають спроквола й пощипують молоде листячко... Так, їй обов'язково треба прийти до лісу і погратися там із ним. Він поступиться їй своїм ліжечком, а сам охоронятиме її сон надворі до світанку, щоб не зашкодили їй дикі рогаті тварини, щоб не підкралися до хатинки сухоребрі зголоднілі вовки. А на світанку він тихенько постукає у віконницю, розбудить її, і вони підуть гуляти й танцювати удвох до вечірньої зорі. Адже в лісі зовсім не самотньо: то якийсь єпископ проїде верхи на білому мулі, із розмальованою книжкою в руках; то сокольничі пройдуть, вбрані в зелені оксамитові берети й короткі камзоли з дубленої оленячої шкіри, а на зап'ястках у них сидять соколи в каптурках. Під час збору винограду з'являються винороби, що чавлять грона; руки й ноги в них червоні, на головах вінки з виноградного листя, а з міхів, що несуть вони, цівочкою вибігає вино. А

вуглярі сидять уночі навколо своїх пічок, спостерігаючи, як поволі обвуглюються у вогні сухі кругляки, і смажать каштани в попелі, а розбійники виходять із печер і веселяться з ними. Одного разу бачив Карлик пишну процесію, що тяглася довгою звивистою дорогою до Толедо. Попереду йшли ченці та солодко співали, несучи яскраві хоругви та золоті хрести; за ними, у срібних обладунках, із мушкетами та піками, марширували солдати, а посередині тяглося троє босоногих чоловіків у дивному жовтому одязі, густо розписаному чудернацькими фігурами; в руках вони тримали запалені свічки.

О, в лісі було на що подивитися! А коли Інфанта притомиться, він знайде для неї м'який килимок моху або понесе її на руках, адже він дуже сильний, хоча й невисокий на зріст. Він зробить їй намисто з червоних ягід бріонії, і воно буде не гіршим за ті білі ягоди, що нашиті на її сукні; а коли це намисто набридне їй, вона його викине, а він знайде інші ягоди для намиста. Він принесе їй жолуді та напоєні росою анемони, а малесенькі світлячки зірками засяють у тьмяному золоті її волосся.

Але де ж вона? Він спитав білу троянду, але та не дала відповіді. Увесь палац ніби заснув, а там, де віконниці не були зачинені, важкі завіси не пропускали до кімнати сонячного сяйва. Карлик потинявся у пошуках входу і нарешті помітив невеличкі непоказні дверцята, що виявилися незамкненими. Він прослизнув крізь них і опинився у розкішній залі, значно розкішнішій, подумав він тривожно, за його ліс: усе сяяло позолотою, підлога була вимощена великим різнобарвним камінням, що утворювало геометричний візерунок. Проте маленької Інфанти там не було — стояли тільки прекрасні білі статуї, що дивилися звисока з яшмових постаментів своїми сумними сліпими очима, а на губах у них грала загадкова усмішка.

У глибині зали висів багато гаптований килим із чорного оксамиту, розшитий улюбленими знаками Короля — сонцями та зірками на чорному тлі, бо колір цей він любив найбільше. Може, Інфанта ховається за килимом? Варто принаймні подивитися.

І Карлик тихою ходою пішов через залу і відхилив килим. Нікого; проте там починалася інша зала — гарніша, як йому здалося, за попередню. Стіни прикрашали зелені гобелени, де зображені сцени полювання з багатьма фігурами, — вишиті вони були фламандськими художниками, які понад сім років розробляли цю композицію. Колись це була спочивальня Йоанна Божевільного, як його прозивали, — навіженого короля, котрий так захоплювався ловами, що неодноразово намагався в нестямі осідлати коней, зображених на гобеленах, чи стягти на підлогу великого оленя, на якого наскакували хорти, чи сурмив у мисливський ріжок, чи колов кинджалом світлого оленя в польоті. Нині ця кімната призначалася для засідань ради, і в центрі столу лежали червоні портфелі міністрів з вибитими на них золотими тюльпанами Іспанії, а також гербами та емблеми дому Габсбургів.

Юний Карлик зачудовано роззирався навколо й побоювався рушати далі. Дивовижний мовчазний вершник, що стрілою мчав довгастими галявинами, зовсім не здійсмаючи шуму, видавався йому однією з тих моторошних примар, про які він чув од вуглярів, — компрачикосів, які полюють лише вночі, і якщо натраплять на чоловіка, то

перетворюють його на оленя і починають цькувати. Але Карлик подумав про вродливу Інфанту — і набрався духу. Він хотів знайти її саму і сказати, що він також її кохає. Можливо, вона он у тій, наступній кімнаті.

Він пробіг м'якими мавританськими килимами і прочинив двері. Ні! І тут її немає. Приміщення було порожнє. То була тронна зала, у якій приймали іноземних послів, коли Король (що останнім часом траплялося нечасто) погоджувався на аудієнцію, — та сама зала, в якій багато років тому з'явилися посланці з Англії облаштовувати шлюб своєї королеви, на той час однієї з католицьких монархій Європи, зі старшим сином Імператора. Завіси тут були з золотої кордовської шкіри, і масивний бронзовий канделябр із відгалуженнями на триста воскових свічок звисав із чорно-білої стелі. А під балдахіном із золотої парчі, на якому перлами були вишиті леви та башти Кастилії, стояв і сам трон, вкритий пишною накидкою з чорного оксамиту, всипаною срібними тюльпанами та майстерно облямованою срібними галунами та перлами. На другій сходинці трону стояв ослінчик, на якому Інфанта преклоняла коліна, а на ньому — подушечка зі срібної парчі; а ще нижче, вже попід балдахіном, Карлик побачив стілець папського нунція, який єдиний мав право сидіти у присутності Короля під час будь-якого офіційного церемоніалу; і кардинальська шапка нунція, прикрашена яскраво-червоними китицями, лежала на пурпуровому табуреті поруч. На стіні навпроти трону висів портрет Карла V на повен зріст, у мисливському костюмі, з гігантським мастифом біля ніг, а портрет Філіпа II, який приймає почесні від Нідерландів, розмістився в центрі іншої стіни. Між вікнами стояв столик чорного ебенового дерева, інкрустований пластинами слонової кості, на яких викарбувані були фігури з "Танку смерті" Гольбейна[5], — подейкували, рукою самого славетного майстра.

Але юному Карлику байдуже було до всієї тієї величі. Він не віддав би своєї троянди за усі перлини з балдахіна — та й жодної пелюстки своєї троянди за самий трон! Прагнув він лише одного — побачити Інфанту, перш ніж вона вийде знов до павільйону, і попросити її піти з ним, щойно він закінчить свій танок. Тут, у палаці, повітря було важке й задушливе, а в лісі віяв вільний вітер, і сонячні промені просували золоті пальці крізь тремтливе листя. А ще в лісі росли квіти — може, не такі помпезні, як у королівському саду, але з солодким ароматом: ранньою весною гіацинти вкривали прохолодні долини і зелені пагорби пурпурним килимом; жовті примули купками тулилися до м'язистих коренів дуба... А зірочки чистотілу, а лазур вероніки, а лілово-золоті півники! Кущі лісового горіха вкриті пухнастими сірими сережками, а наперстянка згинається під вагою своїх плямистих коробочок, в яких копирсаються бджоли. На каштанах — свічки з білих зірочок, а на глоді — бліді місяці. Так, вона неодмінно піде з ним, тільки б він зумів її знайти! Вона піде з ним до чарівного лісу, і цілісінький день він танцюватиме їй на радість. В очах його засвітилася усмішка при цій думці, і він увійшов до наступної кімнати.

З усіх приміщень це було найяскравішим та найкрасивішим. Стіни були оббиті квітчасто-рожевим італійським дамастом[6], гаптованим пташками і прикрашеним витонченими срібними бутонами; вишукані меблі зі срібла були оздоблені вінками з

квітів і амурчиками; перед великим каміном стояли багаті ширми з вишитими на них папугами й павичами, а підлога з оніксу кольору морської хвилі, здавалося, втікала кудись у безодню. Але був тут Карлик не сам, хтось дивився на нього.

У затінку за дверима на протилежному кінці зали побачив він фігурку. Серце Карлика закалатало, з вуст зірвався вигук радості, і він вийшов на сонячне світло. Рушив він — фігурка зробила те саме, і він побачив її дуже чітко.

Інфанта? Ні, це була потвора, найжахливіша потвора, яку тільки можна уявити. Статура зовсім не така, як у всіх людей, — горбата спина, криві ноженята, здоровенна довбешка хитається на шиї, копиця чорного волосся. Він насупився — потвора також. Він засміявся — потвора також, та ще й узяла руки в боки, як і він сам. Він уклонився з удаваною чемністю — потвора відповіла поштивим поклоном. Він рушив уперед — і потвора посунула йому назустріч, мавпуючи кожен його рух і зупиняючись, коли зупинявся він. Він скрикнув від потіхи, кинувся вперед, простягнув руку — і рука потвори торкнулася його руки, і була вона холодна як лід. Він злякався й відсмикнув руку — рука потвори повторила жест. Він спробував відштовхнути руку потвори, але щось тверде і гладке йому заважало. Обличчя потвори було зараз зовсім близько і здавалося нажаханим. Він відкинув волосся з чола. Потвора також. Він вдарив її — й отримав удар на удар. Він ненавидів потвору, а та кривлялася до нього. Він відступив — відступила й потвора.

Що ж це таке? Він замислився на хвилику, а там озирнув кімнату. Дивно, але все ніби мало своїх двійників у цій невидимій стіні чистої води. Так, картина повторювала картину, кушетка кушетку. Сплячий Фавн, що лежав у алькові біля дверей, мав брата-близнюка, зануреного в сон, а срібна Венера, що стояла у сонячних променях, простягала руку до іншої Венери — прекрасної, як і вона сама.

Може, це Луна? Він якось кликав Луну в долині, і вона відповідала йому слово у слово. Чи може Луна відтворювати образ, як відтворює голос? Чи може вона створити світ, схожий на справжній? Чи можуть тіні мати колір, життя і рухи? А якщо це...

Він здригнувся, витягнув свою чудову білу троянду, що ховалася біля серця, поцілував її та озирнувся. Потвора мала власну троянду, схожу на його троянду пелюстка до пелюстки. Потвора цілувала свою троянду такими ж поцілунками та притискала до грудей огидними жестами.

І коли істина осяяла його, він дико закричав із розпуки і, ридаючи, впав на підлогу. Отже, це він сам — горбата, покарлючена, бридка потвора. Це він — чудовисько; це з нього сміялися діти, а маленька Принцеса й гадки не мала покохати його, як він собі намислив, — вона просто глузувала з його бридкості, її насмішили його криві руки та ноги. Чому не залишили його в лісі, де не було дзеркала, щоб побачити свою потворність? Чому батько не вбив його замість продавати на ганьбу? Гарячі сльози струменіли йому по щоках, він пошматував білу троянду. Крива потвора вчинила так само і розкидала пелюстки навсід. Потвора совалася по підлозі; він звів очі й побачив лице, змордоване болем. Він відповз убік, щоб не бачити цього обличчя, і затулив руками очі. Він повз, як поранена тварина, у затінок, а потім затих там і тільки важко

стогнав.

Тієї миті через скляні двері увійшла сама Інфанта у супроводі почту, і коли всі побачили, що потворний Карлик б'ється об підлогу, ці карикатурні, химерні рухи викликали у них бурхливий регіт, вони оточили його і споглядали.

Але юний Карлик так і не звів очей, ридання його потроху затихали, і раптом він дивно якось зойкнув і схопився за груди. Потім він упав горілиць і завмер.

— Це грандіозно! — оголосила Інфанта по паузі. — А тепер ти мушиш танцювати для мене.

— Так! — загукали всі діти. — Підводься й танцюй, бо ти такий меткий, як берберійські мавпи, тільки ще кумедніший.

Але Карлик не відзивався.

Тоді Інфанта тупнула ніжною і поклікала свого дядька, що якраз проходив терасою із Камергером, переглядаючи депеші, які щойно прибули з Мексики, де нещодавно запровадили Святу Інквізицію.

— Мій веселий Карлик не в гуморі, — закричала Інфанта, — ви повинні його розштовхати і наказати танцювати для мене.

Вони усміхнулися одне одному завернули до зали, і Дон Педро нахилився над Карликом та ляснув його по щоці гаптованою рукавичкою.

— Тобі звеліли танцювати, *petit monstre*, — сказав він. — Маленька потворо, ти маєш танцювати! Інфанта Іспанії та обох Індій бажає розважитися!

Але Карлик не ворухнувся.

— Слід послати за лупцювальником, — втомлено наказав Дон Педро і повернувся на терасу. А от Камергер спохмурнів, присів біля Карлика і приклав руку йому до серця. Потім він знизав плечима, підвівся і чемно вклонився Інфанті.

— *Mi bella Principessa*, — сказав він, — моя прекрасна Принцесо, ваш веселий Карлик уже ніколи не танцюватиме. Шкода, бо він такий потворний, що міг би насмішити самого Короля.

— Чому він ніколи не танцюватиме? — спитала Інфанта зі сміхом.

— У нього розбилося серце, — відповів Камергер.

Тоді Інфанта насупилася, і її гарні рожеві губки скривились у чарівну гримаску.

— На майбутнє припилюйте, щоб у тих, хто прийде гратися зі мною, не було серця, — звеліла вона й вибігла в сад.

Рибалка та його душа

Щовечора виходив у море молодий Рибалка й кидав нерет. Коли вітер віяв із суходолу, він не ловив нічого, бо то був злий чорнокрилий вітер, і бурхливі хвилі здіймалися йому назустріч. А коли вітер віяв із моря, риба піднімалася з глибин і потрапляла в сіті — Рибалка відносив її на базар і продавав.

Щовечора виходив він у море, й одного разу нерет був такий важкий, що він насилу спромігся затягти його у човен. Засміявся Рибалка й мовив до себе: "Схоже, я упіймав усю морську рибу, або виловив якесь чудовисько, що здивує людей, або якусь потвору, що її хоче мати велика Королева". І він потягнув щосили за грубі мотузки. Аж

напнулися на руках жили, схожі на блакитні емалеві смужки на бронзовій вазі. Він потягнув за тонкі мотузки, і кільце пласких корків піднімалося дедалі вище, й нарешті над водою показалася й сітка.

Проте не було в ній ані риби, ані чудовиська, ані потвори, а тільки маленька Русалонька, що міцно спала.

Волосся її було як мокре золоте руно, а кожна волосинка — як нитка щирого золота у кристалевому кубку. Тіло її було як слонова кістка, а хвіст — зі срібла та перлів. Срібно-перлистий був її хвіст, і зелені водорості морські обкручувалися довкола нього; вушка її були як мушлі морські, а вуста — як корали. Холодні хвилі омивали її холодні груди, і кришталіки солі блищали на повіках її.

Вона була такою прегарною, що коли молодий Рибалка її побачив, його переповнило зачудування, і він простяг руку, щоб підтягнути нерет ближче, нахилився над бортом і схопив її в обійми. Та щойно він торкнувся її, вона скрикнула, як налякана чайка, прокинулася і з жахом подивилася на нього своїми фіалково-аметистовими очима і спробувала визволитися. Але він міцно пригорнув її до себе, бо не хотів із нею розлучатися.

І коли побачила вона, що не може вирватися, то залилася слізьми і промовила:

— Благаю, відпусти мене, бо я — єдина дочка Морського царя, і батько мій старий і самотній.

Але Рибалка відрік:

— Не відпущу тебе, доки ти не даси обіцянки, що коли б я тебе не покликав, ти з'явишся і співатимеш для мене, — риба дуже любить слухати пісні Мешканців моря, і будуть нерети мої завжди повні.

— Ти справді відпустиш мене, якщо я дам таку обіцянку? — вигукнула Русалка.

— Істинна правда, відпущу, — сказав молодий Рибалка.

І дала вона обіцянку, якої він забажав, і скріпила її клятвою Мешканців моря. Він послабив обійми, Русалка вислизнула у воду й уся тремтіла від незрозумілого страху.

Щовечора виходив у море молодий Рибалка, кликав Русалоньку, впливала вона на поверхню і співала для нього. Навколо неї водили таночки дельфіни, а мартини кружляли над головою.

А співала вона дивовижну пісню. Йшлося в тій пісні про Мешканців моря, що женуть свої підводні отари від гроту до гроту і носять на плечах малечу; йшлося в ній про Тритонів із довгими зеленими бородами і волохатими грудьми, які сурмлять у великі кручені мушлі, коли Цар повз них проходжає; йшлося в ній про царський палац бурштиновий, зі смарагдовим дахом й підлогою з перлів яскравих; йшлося в ній про садки на дні моря, де гігантські ажурні коралові гілки безнастанно колишуться, мріють, а між ними рибки ширяють, як срібні пташки, й анемони туляться до скель, і у жовтих брижах піску нерестяться молоді лососі. Вона співала про велетенських китів, що припливають із північних морів, а з плавців їхніх звисають гострі крижані бурульки; і про Сирен, які обіцяють такі спокуси, що купці змушені заливати собі вуха воском, тільки б їх не чути, не стрибнути у воду і не втопитися; і про затонулі галери з

високими щоглами, про замерзлих моряків, що вчепилися в снасті, і про скумбрій, які впливають у відкриті ілюмінатори і випливають звідти; і про маленьких вусоногих рачків — славетних мандрівників, що обліплюють днища суден і рушають у навколосвітні подорожі; і про каракатиць, що селяться на схилах скель, простягають свої довгі кінцівки і роблять темряву, коли забажають. Вона співала про молюска-наутилуса: у нього є власний опаловий човник із шовковим вітрильцем; і про щасливих Тритонів, які грають на арфі й здатні приспати самого Тритона Великого; про малих діточок, які сидляють здоровезних слизьких морських черепах, катаються на них верхи і регочуться; і про Русалок, які лежать у білій піні та простягають руки до мореплавців; і про морських левів з вигнутими іклами; і про морських коней із розпатланими гривами...

І коли вона співала, зграї тунців впливали з глибин послухати її, і молодий Рибалка закидав свої сіті й виловлював їх, а інших риб він протинав острогою. І коли човен його наповнювався, Русалонька пірнала в Море, усміхаючись до нього.

Проте ніколи не наближалася вона до нього так, щоб він міг її торкнутися. Часто-густо він кликав до неї та благав про це, але вона не давалася; а коли він намагався її схопити, то пірнала у воду, як морський котик, і більше того дня вже не показувалася. З кожним днем її голос звучав для нього дедалі солодше. Таким солодким був голос її, що Рибалка забував про свої сіті, про свою спритність, про свою справу. Золотоокі Тунці з червоними плавцями пропливали косяками, але він їх не помічав. Острога лежала поруч із ним забута, і плетені лозові кошики стояли порожні. З вустами, готовими до поцілунку, з очима, тьманими від подиву, лежав він у своєму човні, і все вслухався і вслухався, поки не огортала його морська імла, поки місяць, блукаючи, не заливав сріблом його засмагли руки й ноги.

Одного вечора від покликав Русалку і сказав:

— Русалонько, Русалонько, я кохаю тебе! Візьми мене собі за нареченого, бо я кохаю тебе.

Але Русалка похитала головою.

— Ти маєш людську душу, — відказала вона. — Якби ти відрікся од своєї душі, тоді я могла б тебе покохати.

І молодий Рибалка сказав собі: "Яка мені користь від душі? Я не можу її побачити. Я не можу її торкнутися. Я вижену її геть, і матиму щастя". У нього вихопився вигук радості, він підвівся у своєму розписному човні і простягнув руки до Русалки.

— Я прожену свою душу, — вигукнув він. — І ти станеш мені за наречену, і в глибинах Моря житимемо ми разом, і все, про що ти співала, ти покажеш мені, і все, чого ти забажаєш, я виконаю, і ми ніколи не розлучимося.

І Русалонька засміялася від радості й затулила личко руками.

— Але як мені прогнати свою душу? — крикнув молодий Рибалка. — Розкажи, як мені це зробити, і повір, я все зроблю.

— Гай-гай! Я не знаю, — зітхнула Русалонька. — Мешканці моря не мають душі.

І пірнула вона в глибину, позирнувши на нього тужливо.

І от рано-вранці наступного дня, коли сонце тоненькою смужкою, завширшки з людську долоню, піднялося над пагорбами, молодий Рибалка вирушив до будинку Священика і тричі постукав у двері.

Церковний служка визирнув через хвіртку і, побачивши хто там, відімкнув засувку та сказав:

— Заходь.

Молодий Рибалка увійшов, став навколішки на духмянний очерет на підлозі й покликав Священика, що читав святу Біблію, такими словами:

— Отче, я закохався в морську істоту, а душа заважає мені з'єднатися з коханою. Розкажіть, як мені позбутися душі, бо, правду кажучи, мені від неї ніякої користі. Яку вартість для мене має душа? Я не можу її помацати. Я її не знаю.

А Священик ударив себе в груди і заволав:

— Горе, горе, ти збожеволів! Ти об'ївся отруйним зіллям, бо душа — найблагородніша частина людини, дарована нам Богом для шляхетної мети. Немає нічого ціннішого за людську душу, жодна земна річ не варта її. Вона дорожча за все золото світу, цінніша за всі коштовності царські. Тому, сину мій, облиш і думати про таку справу, бо це гріх, якому немає прощення. А ті морські істоти, вони прокляті, і хто водиться з ними, також проклятий. Вони як звірина, що не відрізняє добра від зла, і не за них віддав своє життя наш Господь.

Очі молодого Рибалки наповнилися слізьми, коли він почув дошкульні слова Священика; підвівся він із колін і звернувся до нього:

— Панотче, фавни живуть по лісах і радіють із цього, а на урвищах морських сидять Тритони зі своїми арфами з червоного золота. Дай мені стати таким, як вони, закликаю, бо їхнє життя подібне до життя квітів. А душа? Що душа? Який мені зиск від неї, якщо вона не дає мені з'єднатися з коханою?

— Тілесна любов гріховна, — вигукнув Священик і насупився. — Гріховні і порочні язичницькі створіння, яких Господь мимоволі допустив у свій світ. Прокляті будуть Фавни по лісах, прокляті будуть Морські співці! Я чую їх ночами, вони хочуть відірвати мене від молитов і чоток. Вони стукотять у віконце моє і регочуть. Вони нашіптують мені на вухо історії своїх небезпечних розваг. Вони зваблюють мене спогадами, а коли я молюся, перекривлюють мене. Прокляті вони, кажу тобі, прокляті. Немає для них ні раю, ні пекла, і немає їм де проставляти ім'я Господнє!

— Панотче, — мало не заплакав молодий Рибалка, — ти сам не відаєш, що кажеш. Якось у нерет мій потрапила донька Царя морського. Гарніша вона за ранкову зорю, світліша за місяць. За її тіло віддам я свою душу, за її кохання зречуся раю. Розкажи мені те, про що я благаю тебе, і відпусти з миром.

— Геть! Геть! — закричав Священик. — Твоя коханка проклята, і тебе проклянуть разом із нею.

І не дав він Рибалці благословення, а виштовхав за двері.

І пішов молодий Рибалка на ринкову площу, і повільними були його кроки, і похнюпив він голову, як людина у горі.

А коли торгівці уздріли його, почали перешіптуватися між собою, й один із них наблизився до Рибалки, покликав його на ім'я та сказав:

— Що маєш ти на продаж?

— Я продам тобі свою душу, — відізався той. — Благаю, купи її в мене, бо надокучила вона мені. Яка мені користь від моєї душі? Я не бачу її. Я не можу її торкнутися. Я не знаю її.

Але торгівець почав із нього кепкувати:

— А нам яка користь із людської душі? Вона не варта і ламаного шеляга. Продай нам своє тіло в рабство — і ми вдягнемо тебе у бірюзово-пурпурні шати, дамо тобі перстень на руку і зробимо улюбленцем великої Королеви. Але не кажи ані слова про душу, вона для нас ніщо, і не може нічим прислужитись.

А молодий Рибалка подумав собі: "Як дивно! Священик каже, що душа — цінніша за все золото світу, а торгівці кажуть, що вона не варта і ламаного шеляга". І пішов він із ринкової площі, і спустився на берег моря, і замислився, що ж йому робити.

І опівдні пригадав він, як один з його товаришів, який збирав різне зілля, розповідав про молоду Чаклунку, що мешкає у скелястій печері біля затоки і дуже добре знається на чарах. І помчав він до неї, бо прагнув позбутися своєї душі, так що хмара піщана летіла за ним, здійнята його швидкими ногами. І Чаклунці залоскотало в долоні, і здогадалася вона, що він іде до неї, і засміялася вона, і волосся руде розпустила по плечах. Вкрита запоною рудого волосся, стояла Чаклунка на вході до печери, тримаючи в руці гілочку дикої цикути, що саме розквітла.

— Чого бракує тобі? — гукнула вона, коли він підійшов, задиханий, і схилився перед нею. — Риби у нереті, коли вітер незгідний? Я маю сопілочку з очерету і щойно заграю на ній, кефаль запливає в затоку. Але має сопілка ціну, красеню юний, ціну має вона... Чого бракує тобі? Чого тобі бракує? Шторму, який кораблі поруйнує і винесе хвилями на берег скрині з багатими скарбами? Я можу викликати більше штормів, ніж вітер, а решетом і цеберком з водою я здатна пустити великі галери на дно морське. Але ціну я маю, красеню юний, ціну я маю на це... Чого бракує тобі? Чого тобі бракує? Я знаю квітку одну, що цвіте в долині, і, крім мене, ніхто про неї не відає. Має вона пелюстки пурпурові, і в серці у неї зірка, і соком сочиться вона білим, немов молоко. Щойно торкнешся ти квіткою тою жорстких вуст Королеви, як піде вона за тобою аж на край світу. Ложе покине вона чоловіка свого, Короля, й аж на край світу піде за тобою. Але ціну вона має, красеню юний, має вона свою ціну... Чого бракує тобі? Чого тобі бракує? Можу я розтовкти жабу в ступці та зробити з неї відвар, і мішати відвар той рукою мерця. Бризни цим трунком на ворога свого, поки він спить, — і тоді обернеться твій ворог на чорну гадюку, і рідна мати його не впізнає і вб'є. Колесом можу я зняти Місяць з небес, а в кристалі можу тобі показати я Смерть... Чого бракує тобі? Чого тобі бракує? Скажи мені, чого ти бажаєш, і бажання твоє я здійсню, тільки ціну заплатиш мені, красеню юний, ціну заплатиш мені.

— Я бажаю дрібнички, — відповів молодий Рибалка, — але Священик розгнівався на мене і вигнав геть. Я бажаю дрібнички, але торгівці узяли мене на кпини й

відмовили. Ось тому я до тебе прийшов, хоч люди і звуть тебе злою, і якою б ціна не була, я готовий її заплатити.

— Чого ж бажаєш ти? — спитала Чаклунка, наближаючись до нього.

— Я хочу позбутися своєї душі, — відповів молодий Рибалка.

Чаклунка зблідла, і здригнулась, і затулила лице своє синьою мантиєю.

— Красеню юний, о красеню юний, — прошепотіла вона, — це річ пекельна.

Він відкинув із чола свої каштанові кучері і засміявся.

— Душа моя для мене ніщо, — заявив він. — Я не можу бачити її. Я не можу помацати її. Я не знаю її.

— А що даси ти мені, якщо я навчу тебе? — запитала Чаклунка і подивилась на нього своїми чудовими очима.

— П'ять золотих, — відповів він. — А ще мої нерети й сіті, верболозову хатку, в якій я живу, й човен розписний, в якому я в море виходжу. Тільки навчи мене, як позбутися тієї душі, і віддам тобі все, що я маю.

Чаклунка засміялася з нього глузливо і вдарила гілочкою цикути.

— Я можу перетворити осінні листя на золото. Я можу наткати срібла з місячного проміння, якщо захочу. Той, кому я служу, багатший на всіх земних королів і має їхні володіння в своїй руці.

— Що ж тоді можу тобі я дати? — скрикнув Рибалка, — якщо ціна твоя ані золото, ані срібло?

Чаклунка ніжно торкнулася його волосся своєю тонкою білою рукою.

— Повинен ти потанцювати зі мною, красеню юний, — прошепотіла вона й усміхнулася до нього.

— Оце й усе? — здивувався молодий Рибалка і став на рівні ноги.

— Оце й усе, — відповіла вона і знову всміхнулася до нього.

— Тоді на заході сонця в таємному місці танцюватимемо ми разом, — погодився він.

— А коли натанцюємося, скажеш мені, чого я бажаю.

Вона похитала головою.

— При повному місяці, при повному місяці, — прошепотіла, а там озирнулася навсібіч і прислухалася. Синя пташка зі скімленням випурхнула з гнізда і закружляла над дюнами, а три попелясті птахи прошелестіли крізь жорстку сіру траву і засвистали одна до одної. Тиша стояла кругом, тільки хвилі шуміли внизу й шурхотали жорствою. Чаклунка простягла руку, поманила його до себе і притулилася сухими вустами до вух його.

— Сьогодні увечері ти мусиш прийти на вершину гори, — зашепотіла. — Це шабаш, день сьомий, і там буде Він.

Молодий Рибалка здригнувся і позирнув на неї, а вона вишкірила зуби і зареготала.

— Хто це Він, по якого ти мовиш? — запитав.

— Байдуже! — відповіла вона. — Ти маєш піти ввечері, і стати під гіллям граба, і чекати на мене. Якщо кинеться на тебе чорний пес, вдар його лозиною, і він утече. Якщо сова заговорить до тебе, не відповідай. Коли місяць стане повним, я буду з тобою,

і ми танцюватимемо на траві.

— Але ти присягаєшся, що навчиш, як позбутися душі моєї? — наполягав Рибалка.

Чаклунка вийшла на сонячне світло, і вітер розвіяв її руді коси.

— Клянуся ратицями цапа, — була її відповідь.

— Ти найкраща з усіх відьом, — вигукнув молодий Рибалка, — і я радо танцюватиму з тобою на верхівці гори. Хотів би я, справді, щоб ти забажала від мене золота або срібла.

Але то твоя ціна, і ти отримаєш її, хоча це й дрібниця.

Він зняв перед нею шапку, вклонився низенько й побіг назад до міста, щасливий і радісний.

Чаклунка дивилася йому вслід, і коли він зник з очей, увійшла до печери, витягла з різьбленої кедрової скриньки дзеркало, встановила рівненько, запалила перед ним на вуглинках вербену й почала вдивлятися у кільця диму. За хвилику вона сплеснула в долоні у гніві.

— Він мав бути моїм! — вигукнула. — Вона не вродливіша за мене.

І того вечора, коли піднявся місяць, молодий Рибалка пішов на вершину гори і став під гіллям граба. Як блискучий металевий щит лежало внизу море, і тіні рибальських човнів тяглися по затоці. Велика сова з жовтими мерехтливими очима покликала його на ім'я, але він не озивався. Чорний пес підбіг до нього і загарчав. Рибалка вдарив його лозиною, і той щез скавучачи.

Опівночі почали злітатися відьми, немов кажани.

— Тьху! — кричали вони, щойно торкнувшись землі. — Тут є хтось чужий!

І вони пригнувалися, перегукувалися одна з одною, розмахували руками. Останньою з'явилася молода Чаклунка; її руде волосся маяло на вітрі. Була вона вдягнена в золоту парчеву сукню, з вишитим павичевим оком, і маленький каптурик зеленого оксамиту вкривав її голову.

— Де він, де він? — заверещали відьми, побачивши її, та вона тільки засміялася, підбігла до граба, ухопила рибалку за руку, вивела на місячне сяйво й почала танок.

Вони кружляли і кружляли, і молода Чаклунка підстрибувала так високо, що він бачив червоні закаблуки її черевичків. Раптом поруч із танцюристами залунав шалений стукіт кінських копит, але самого коня не було видно, і Рибалка злякався.

— Хутчіш! — вигукнула Чаклунка, охопила руками його шию, й гаряче дихання обпало йому щоки. — Хутчіш, хутчіш! — заходилася вона, і здавалося, сама земля закрутилася в неї під ногами, а Рибалка сильно стривожився, і охопив його великий жах через якусь нечестиву істоту, що за ним чатувала, і нарешті він усвідомив, що у тіні великої скелі проступають обриси постаті, якої він досі не бачив.

То був чоловік в убранні з чорного оксамиту на кшталт іспанського. Обличчя його було надивовижу бліде, а уста палали, як вогняно-червона квітка. Мав він утомлений вигляд і, прихилившись до скелі, й погладжував держално кинджала. Поруч на траві лежав капелюх із плюмажем, пара шкіряних рукавичок, облямованих золоченим мереживом і розшитих річковими перлами в дивовижний візерунок. Короткий плащ,

підбитий сободем, звисав із плеча його, а витончені білі руки були всіяні дорогоцінними перснями. Важкі повіки нависали над очима.

Молодий Рибалка дивився на нього, як заворожений. Нарешті погляди їхні зустрілися, й де б він не опинявся в танку, здавалося йому, що той чоловік не зводить із нього очей.

Рибалка почув, що Чаклунка зареготала, ухопив її за талію й шалено закружляв по колу.

Раптом десь у лісі загавкав собака, і танцюристи завмерли, а потім почали парами підходити до того чоловіка й цілувати йому руку. Коли вони це робили, по його гордовитих вустах пробігала тонка посмішка, ніби брижилась вода від тріпотіння пташиних крил. У тій посмішці не було зневаги. Він і далі не зводив очей з молодого Рибалки.

— Ходімо, поклонімося, — прошепотіла Чаклунка, і потягла його за руку, і непереборне бажання зробити, як вона просить, охопило Рибалку, і він рушив за нею. Та коли він наблизився, то, сам не відаючи чому, перехрестився і вигукнув ім'я Господнє.

Тільки-но він так зробив, усі відьми завищали, мов яструби, і розлетілися геть, а бліде обличчя, що за ним спостерігало, перекошилося від жорстокого болю. Чоловік рушив до невеличкого гаю і свиснув. Міцний іспанський кінь у срібній вузді підскочив до нього. Чоловік стрибнув у сідло, озирнувся й поглянув на Рибалку з сумом.

Рудокоса Чаклунка також спробувала була відлетіти, але Рибалка схопив її за зап'ясток і тримав міцно-міцно.

— Відпусти мене, — благала вона, — дай мені відлетіти. Адже назвав ти ім'я Того, кого називати не можна, і зробив знак, на який не можна дивитися.

— О ні, — відповів він, — я не відпущу тебе, доки ти не відкриєш мені секрету.

— Якого секрету? — Чаклунка викручувалася в його руках, як дика кішка, й кусала губи, на яких виступила піна.

— Ти знаєш якого, — була його відповідь.

Ясно-зелені очі Чаклунки затуманилися слізьми, і мовила вона до Рибалки:

— Преси що завгодно — окрім цього!

Засміявся він і притиснув її ще міцніше.

І коли побачила вона, що не зуміє звільнитися, промовила пошепки:

— Хіба я не така ж вродлива, як Дочка моря? Не така гожа, як мешканка синіх глибин?

І вона почала лащитися до нього, тулитися близенько.

А він відштовхнув її, насупившись, і заявив:

— Якщо ти зламаєш присягу, яку дала, я уб'ю тебе, підступна відьмо.

Чаклунка посіріла на обличчі, як пуп'янок на дереві Юди, й аж пересмикнулася.

— Хай буде так, — пробурмотіла вона. — Це твоя душа, не моя. Роби з нею, що тобі заманеться.

І витягла вона з корсажу гострий ніжик з рукояттю з зеленої шкіри змії й подала

йому.

— І що мені з ним робити? — здивувався Рибалка.

Вона помовчала трохи, і на обличчі її застиг вираз жаху. Тоді відкинула вона волосся з чола, усміхнулася загадково й заговорила:

— Те, що люди називають тінню від тіла, — зовсім не тінь від тіла, а тіло душі. Стань на березі Моря спиною до місяця і відріж від ніг своїх тінь свою, яка є тілом душі, і звели душі своїй полишити тебе, і вона підкориться наказу.

Затремтів молодий Рибалка.

— Це правда? — прошепотів він.

— Правда, і краще було б, якби не розповіла я цього тобі, — вигукнула Чаклунка й охопила, ридаючи, його коліна.

Він визволився від неї, полишивши її на густій траві, підійшов до краю урвища, застромив ножа за пасок і подався назад.

А Душа його, що жила в ньому, благала:

— Гай-гай! Ми з тобою жили всі ці роки, я служу тобі день у день. Не проганяй мене, не відсилай геть. В чому моя провина?

А молодий Рибалка засміявся:

— Твоєї провини тут немає, але не маю я в тобі потреби. Наш світ широкий, є ще Небеса й Пекло, й оте тьмаве сутінкове пристановище між ними. Іди, куди тобі заманеться, але не турбуй мене, бо кохання моє мене кличе.

А Душа вмовляла його так жалісливо, та він не хотів слухати, а скавав із каменя на камінь зграбними, як у молодого цапка, ногами й нарешті зійшов на рівну землю, на жовтий берег моря. Стрункий, із бронзовим тілом, як статуя, висічена давньогрецьким скульптором, стояв він на піску спиною до місяця, а з піни Моря простягалися до нього білі руки й вабили його, а з хвиль здіймалися примарні постаті та складали йому шану. Перед ним летіла його тінь, яка є тілом душі, а за ним висів місяць у золотаво-медовій височині.

І сказала йому Душа його:

— Якщо ти і справді мусиш прогнати мене від себе, не виганяй мене геть без серця. Світ такий жорстокий, дай мені із собою серце своє.

Рибалка похитав головою й усміхнувся.

— А чим би я кохав кохану мою, якби віддав тобі серце? — вигукнув він.

— Зглянься на мене, — благала його Душа, — дай мені серце своє, бо світ дуже жорстокий, і я боюся.

— Серце моє віддане коханій, — відрік він, — тож не зволікай і йди собі.

— А хіба не можу кохати я? — спитала його Душа.

— Іди звідси, бо не маю в тобі потреби, — вигукнув молодий Рибалка, вихопив ніжик із рукояттю з зеленої шкіри змії, відтяв свою тінь він ніг, і Душа підвелася, і стала перед ним, і поглянула на нього, і була вона його точною подобою.

Він відступив, застромив ніж за пасок, і почуття благоговійного страху охопило його.

— Іди собі, — промимрив він, — і не показуйся мені на очі.

— О ні, ми ще мусимо зустрітися, — сказала Душа. Голос її був тихий, як звук флейти, і губи ледь ворухнулися, коли вона говорила.

— Як це ми зустрінемося? — вигукнув молодий Рибалка. — Ти ж не супроводжуватимеш мене в глибини моря?

— Один раз на рік я приходитиму на оце місце й кликатиму тебе, — мовила Душа. — Хтозна, чи не стану тобі я в пригоді.

— Як ти можеш стати мені в пригоді? — здивувався молодий Рибалка. — Але хай буде по-твоєму.

І він кинувся в море, і Русалонька піднялася з глибин назустріч, обвила його шию руками й поцілувала у вуста.

А Душа стояла на безлюдному березі й дивилася на них. І коли вони зникли в глибочині Моря, вона заплакала і потяглася геть через болото.

Минув рік, і Душа повернулася на берег Моря й покликала молодого Рибалку, і той вплив із глибин та озвався:

— Для чого ти кличеш мене?

І відповіла Душа:

— Наблизься, я хочу поговорити з тобою про дивовижні речі.

І наблизився він, і приліг на міліні, і поклав руку під голову, і приготувався слухати.

І розповіла йому Душа:

— Коли ми розійшлися, розпочалася моя подорож на схід. Зі Сходу походить уся мудрість. Шість днів тривала мандрівка, і вранці сьомого дня вона привела мене у країну Татар. Мені довелося присісти в затінку дерева тамариску, щоб сховатися від сонця. Земля там суха, випалена спекою. Люди совалися по рівнині, як мухи повзають по тарелі з полірованої міді.

Опівдні над пласким обідком землі знялася хмара іржавої куряви. Коли Татари побачили її, вони напнули свої розписні луки, осідлали незграбних коней і помчали назустріч хмарі. Жінки з галасом квапливо ховались на підводах за повстаними завісами.

У сутінках Татари повернулися, але п'яťох бракувало, а деякі були поранені. Вони запрягли своїх коней у підводи і поспішно від'їхали. Троє шакалів вилізли з печери й дивилися їм услід. Потім вони понюхали повітря й побігли потроху в іншому напрямку.

Коли зійшов місяць, на рівнині загорілося багаття. Навколо багаття на килимках сидів гурт купців. Їхні верблюди були прив'язані до кілків у них за спинами, а їхні служники-негри ставили намети з дублених шкір на піску і робили високу огорожу з шпичакуватої груші.

Побачивши мене, ватажок купців підвівся, витягнув меч і спитав, яка в мене справа. Оскільки я маю твій образ, вони побачили перед собою юнака.

І я, тобто цей юнак, відповів, що у своїй країні я був Князем і що втікаю від Татар, які хотіли взяти мене в рабство. Ватажок засміявся і показав мені п'ять голів,

настромлених на високі бамбукові палі.

Тоді він спитав, хто є пророк Божий, і я відповів: "Магомет".

Почувши ім'я фальшивого пророка, він уклонився, взяв мене за руку і всадив поруч із собою. Негр приніс мені кобилячого молока у дерев'яній мисці та шматок смаженої ягнятини.

На світанку ми вирушили в путь. Я їхав верхи на рудому верблюді, а попереду біг скороход зі списом в руці. По боках у мене їхали воїни, слідом тяглися мули, навантажені крамом. Караван нараховував сорок верблюдів, а мулів було два рази по сорок.

Ми виїхали з країни Татар до країни тих, хто проклинає Місяць. Ми бачили Грифонів, що стерегли своє золото на білих скелях, бачили лускатих Драконів, що спали у своїх печерах. Пробираючись горами, ми затамовували подих, щоб не завалили нас снігові лавини, й усі затуляли очі марлевими пов'язками. Коли ми переходили через долини, Пігмеї поціляли нас стрілами, заховавшись у дуплах дерев, а ночами ми чули, як несамовиті люди б'ють у свої барабани. Діставшись Країни Мавп, ми розклали перед ними фрукти, й вони нас не зачіпали. Коли ми опинилися біля Вежі Змій, ми напоїли їх теплим молоком із мідних чаш, і вони пропустили нас далі. Тричі під час подорожі опинялися ми на берегах річки Окс — Амудар'ї. Ми переправлялися на дерев'яних плотах з великими шкіряними пухирями. Річкові коні лютували на нас і хотіли знищити. Бачачи їх, наші верблюди тремтіли.

Володарі кожного міста обкладали нас даниною, але не дозволяли заходити до міста. Вони кидали нам хліб через міські мури, а також маїсові булочки, запечені в меді, печиво з найкращого борошна з фініками. За кожну сотню кошиків ми давали їм одну бурштинову намистину.

Коли селяни бачили, що ми наближаємося, вони труїли воду в колодязях і втікали у верхів'я гір. Ми боролися з Магадами, які народжуються старими й молодшають і молодшають із року в рік, а вмирають малими дітьми; і з Лактроями, що називають себе дітьми тигрів і розмальовують шкіру жовтими та чорними смугами; і з Орантами, які ховають своїх мертвих на верхівках дерев, а самі живуть у печерах, щоб їхнє божество Сонце не вбило їх; і з Кримнянами, що обожнюють крокодилів і плетуть для них сережки із зеленої трави та годують вершковим маслом і свіжою дичиною; і з Агазонбами, в яких песячі морди; і з Сібанами, що мають кінські ноги й випереджають коней у бігу... Третина нашої ватаги загинула в боях, третина померла від злигоднів. Решта тихцем змовлялася проти мене, вважаючи, що я — причина їхньої злої долі. Тоді я витяг з-під каменя рогату гадюку і дав їй вжалити мене. Побачивши, що це мені не зашкодило, вони страшенно перелякалися.

На четвертий місяць дісталися ми міста Іл-лель. Стояла ніч, коли ми увійшли до гаю поза міськими мурами. Повітря пашіло спекою, бо місяць був у Скорпіоні. Ми зривали з дерев стиглі гранати, вичавлювали з них солодкий сік і пили, пили. Потім полягали на килимки та чекали приходу ранку.

На світанку ми повставали і постукали у ворота міста. Були ті ворота з червоної

бронзи, з викарбуваними драконами — морськими і крилатими. Вартові визирнули з бійниць і запитали, в якій ми справі. Тлумач нашого каравану відповів, що з'явилися ми з Сирії з багатим крамом. Вартові взяли заручників, пояснили, що відчинять нам браму опівдні, й наказали чекати.

Опівдні відчинили вони браму, ми увійшли в місто, й одразу ж нас оточили люди, що приїхали верхи на нас подивитися, і вісник оголосив про наше прибуття, гукаючи через велику мушлю. Стояли ми на ринку, і негри розв'язували великі сувої з візерунчастими тканинами, й відкривали різьблені сикоморові скрині. А коли вони завершили свою роботу, купці повиставляли свій небачений крам: навощену полотнину з Єгипту, пурпурні губки з Тиру та сині драпування з Сидону, келихи холодного бурштину і вишукані кришталеві вази, а ще чудернацькі жбани з відпаленої глини. З плаского даху якогось будинку за нами спостерігала групка жінок. Одна з них сховала обличчя під маскою з визолоченої шкіри.

У той перший день прийшли жерці й мінялися з нами товаром, на другий день прийшло панство, а на третій день прийшли ремісники й невільники. Так у них повелося з усіма торгівцями, що прибували до міста.

Ми затрималися на чотири тижні, і місяць небесний пощербився, я стомився й пішов блукати вулицями, і потрапив до саду їхнього божества. Жерці у жовтому вбранні мовчазно совалися поміж високих дерев, а на підмурку з чорного мармуру стояв рожево-червоний будинок — святилище їхнього божества. Двері були полаковані, з рельєфними золотими зображеннями биків і павичів. Покатий дах був із бірюзової порцеляни, а з навісів гірляндами спускалися маленькі дзвоники. Коли Білі горлиці, пролітаючи, торкалися крилами дзвоників, і ті починали ніжно дзеленчати.

Перед храмом був ставок із прозорою водою, вимощений смугастим оніксом. Я влігся біля нього і торкнувся блідами своїми перстами розлогого листа. Один із жерців наблизився до мене й зупинився позаду. Він був узутий у сандалії — один із м'якої зміїної шкіри, а другий із пташиного пір'я. На голові в нього красувалася митра з чорного фетру, прикрашена срібними півмісяцями. Сім золотих монет були нашиті на його мантиї, а кучеряве волосся змащене стибієм.[7]

За мить він заговорив до мене, спитавши, чого я хочу.

Я відповів, що бажання моє — побачити їхнє божество.

"Наш бог на полюванні", — відрік жрець, і в його маленьких очах з'явився дивний вираз.

"Скажи мені, в якому він лісі, і я полюватиму разом із ним".

Він перебирав м'які торочки своєї мантиї довгими гострими нігтями.

"Наш бог спить", — стиха мовив він.

"Скажи мені, на якому ложі, і я стерегтиму його".

"Бог на бенкеті", — вигукнув він.

"Якщо вино солодке, я питиму його з ним, якщо воно гірке, я також питиму його з ним".

Він нахилив голову з зачудуванням, узяв мене за руку, підняв із землі та повів до

храму.

У перших палатах я побачив ідола на яшмовому троні, облямованому великими перлами Сходу. Ідол був вирізаний із чорного ебенового дерева, і статура його була статурою пересічної людини. На чолі його сяяв яхонт, і густа олива крапала з волосся його на стегна. Стопи ідола були червоними від крові щойно зарізаного козеняти, і чересла його оперізував мідний пасок, унизаний сімома берилами.

І звернувся я до жерця: "Оце ваш бог?" І він відповів мені: "Оце наш бог".

"Покажи мені бога, — вигукнув я, — бо я тебе вб'ю". І торкнувся я руки його, і рука його скоцюрилася.

Тоді жрець змолвився до мене: "Нехай вельможний пан зцілить слугу свого, і я покажу йому бога".

Тоді дмухнув я йому на руку, і рука стала знову здоровою, а він затремтів і повів мене до других палат, і побачив я ідола у нефритовому лотосі, прикрашеному величезними смарагдами. Ідол, вирізаний зі слонової кості, був удвічі більший за звичайну людину. На чолі його сяяв хризоліт, груди його були змащені миррою і корицею. В одній руці тримав він кривий скіпетр із нефриту, а в другій — круглий кристал. На ногах його були мідні котурни, а товсту шию охоплювало намисто з місячного каменя.

І звернувся я до жерця: "Оце ваш бог?" І він відповів мені: "Оце наш бог".

"Покажи мені бога, — вигукнув я, — бо я тебе вб'ю". І торкнувся я очей його, й він засліп.

Тоді жрець змолвився до мене: "Нехай вельможний пан зцілить слугу свого, і я покажу йому бога".

Тоді дмухнув я йому на очі, і повернувся до нього зір, і затремтів він знову, й повів мене до третіх палат, і не було там ані ідола, ані образа, а лише дзеркало кругле металеве, встановлене на вівтарі кам'яному.

І звернувся я до жерця: "Де ваш бог?"

І відповів він мені: "Немає тут бога, але це дзеркало, що ти бачиш, є Дзеркалом Мудрості. І відбивається в ньому все, що є на небі й на землі, окрім лише того, хто дивиться в нього. Не відбиває дзеркало лиця, щоб той, хто дивиться, став мудрим. Багато інших дзеркал існує, але всі вони Дзеркала Суджень. Це єдине є Дзеркалом Мудрості. Ось чому воно — божество, і ми молимося до нього".

І подивився я у дзеркало, і було там усе, як він сказав.

І зробив я дещо дивне, а що саме — не важливо, бо в долині, яка пролягає в одному дні путі від того місця, сховав я Дзеркало Мудрості. Дозволь мені знову увійти в тебе, служити тобі, і станеш ти мудрішим за мудрих, і Мудрість стане твоєю власністю. Дозволь мені увійти в тебе, і не буде мудрішого за тебе.

Та молодий Рибалка тільки розсміявся.

— Кохання краще за Мудрість, — вигукнув він, — а Русалонька кохає мене.

— О ні, немає нічого кращого за Мудрість, — відповіла Душа.

— Кохання краще, — сказав молодий Рибалка й пірнув у глибини моря, а Душа

заплакала і пішла собі через болото.

І другий рік минув, і повернулася Душа на берег моря, і покликала молодого Рибалку, і піднявся він із глибин і запитав:

— Чому кличеш ти мене?

І відповіла йому Душа:

— Наблизься, я хочу поговорити з тобою про дивовижні речі.

І наблизився він, і влігся на міліні, і підклав руку під голову, і почав слухати.

І розповіла йому Душа:

— Коли ми розійшлися, то прийшов час для моєї мандрівки на південь. З Півдня приходить усе коштовне. Шість днів тривала моя подорож битими шляхами, що ведуть до міста богині місяця Іштар, запорошеними червоним пилом битими шляхами, якими ходять прочани, і вранці сьомого дня — о диво! — під ногами моїми розкинулося в долині місто.

Має те місто сім брам, і перед кожною брамою стоїть кінь бронзовий, що починає іржати, коли з гір спускаються бедуїни. Брами оббиті міддю, а сторожові вежі на мурах вкриті латунню. У кожній вежі стоїть лучник із луком у руках. На світанку б'ють лучники стрілою в гонг, а на заході сонця сурмлять у ріг.

Мені кортіло увійти, але варта зупинила мене і спитала, хто я такий, мала-бо я твою подобу — образ юнака. І я, тобто той юнак, відповів, що я дєрвіш і прямую до Мекки, де зберігається зелене покривало, на якому руками янголів вигаптуваний срібними літерами Коран. Переповнилися вони подивом і запросили увійти до міста.

Місто має вигляд казкового базару. Варто тобі було б побувати там зі мною. Уздовж вузьких вуличок тріпотять веселі ліхтарики, як великі метелики. Коли понад дахами віє вітер, вони піднімаються й опадають, як кольорові бульбашки. Перед своїми крамничками сидять крамарі на шовкових підстилках. Мають вони лискучі чорні бороди, тюрбани їхні вкриті золотими блискітками, і перебирають вони холодними пальцями довгі бурштинові чотки й низки намиста з огранених самоцвітів. Дехто з них торгує духмяними смолами й пахучими мастилами, і екзотичними парфумами з островів Індійського океану, і густою олією червоних троянд, і миррою, і маленькими, як цвяшки, пряними гвоздиками. Коли хтось зупиняється поговорити з ними, вони кидають дрібочки ладану у свої жаровні, і повітря наповнюється пахощами. Бачив я сирійця, що тримав у руках тонку як очеретина трубку. З неї піднімалися сірі цівки диму, і, згоряючи, вона пахла, як рожевий мигдаль навесні. Інші продають срібні браслети, всіяні ясно-блакитною бірюзою, і прикраси для ніг із кручених шкіряних дртинок, оздоблені срібними перлами, і тигрові пазурі, оправлені в золото, і пазурі тієї золотої кішки, леопарда, також у золоті, і сережки зі смарагдами, і каблучки, вирізані з нефриту. З чайхан долинає звук гітари, а курці опіуму озирають перехожих, й усміхнені їхні обличчя білі як полотно.

Справді, варто було б тобі побувати там зі мною. Виноторгівці проштовхуються крізь натовп, несучи на плечах великі чорні міхи. Більшість із них продають вино Ширазу, солодке як мед. Вони наливають його у невеличкі металеві келишки і

посипають трояндовим листям. На ринковій площі стоять продавці фруктів з найрізноманітнішими плодами: тут і стиглий інжир з фіолетово-червоною м'якоттю; і жовті, немов топази, дині, що пахнуть мускусом; солодкі цитрини та райські яблука, грона білого винограду, круглі жовтогарячі помаранчі й довгасті зелено-золотаві лимони. Якось я побачив слона. Хобот його був пофарбований у червоний і жовтогарячий кольори, вуха прикрашала сітка, сплетена з темно-червоної шовкової тасьми. Він зупинився біля однієї з крамничок і почав поїдати помаранчі. А хазяїн тільки сміявся. Ти й уявити собі не можеш, які дивні там люди. Коли вони щасливі, то йдуть до продавця птахів, купують пташку в клітці й випускають її на волю, щоб радість їхня була ще сильнішою, а коли вони у скорботі, то шмагають себе колючими шипшиновими гілками, щоб біль не вщухав.

Якось увечері зустрів я негрів, що несли важкий паланкін через базар. Був той паланкін із визолоченого бамбуку, жердини — з червоного полакованого дерева, прикрашені мідяними павичами. На віконцях колихалися прозорі фіранки з мусліну, розшиті крильцями жуків і дрібненькими річковими перлинами, і коли паланкін проносили повз мене, визирнула з нього блідолиця Черкешенка й усміхнулася до мене. Я пішов (бо ж твоя зовнішність була в мене) за нею слідом, і негри прискорили крок і набурмосилися. Але мені то було байдуже. Я відчував, що мене охопила страшенна цікавість.

Нарешті зупинилися вони біля квадратного білого будинку. Не було у ньому вікон, лише дверцята малі, як двері до гробниці. Поставили вони паланкін на землю і тричі постукали мідним молотком. Через хвіртку визирнув Вірменин у каптані з зеленої шкіри і, побачивши їх, відчинив ворота, розстелив на землі килим, і ступила на нього жінка. Пішла вона, а тоді озирнулася та знов усміхнулася до мене. Ніколи не бачив я такого блідного обличчя.

Коли зійшов місяць, повернувся я на те місце і шукав той будинок, але не було його там. І зрозумів я, хто була та жінка й чому усміхалася до мене: була вона богинею місяця.

Тобі, безумовно, варто було б побувати там зі мною. На свято Молодика — щойно народженого місяця — юний Імператор попрямував зі свого палацу до мечеті помолитися. Чуб і борідка його були пофарбовані трояндовим листям, а щоки припудрені розтертим на порошок золотом. Стопи його ніг і долоні були жовтими від шафрану.

На світанку він вийшов із палацу в мантиї срібній, а на заході сонця повернувся назад у мантиї золотій. Люди кидалися на землю й ховали свої обличчя, але я не став того робити. Я стояв біля ятки торговця фініками й чекав. Коли Імператор побачив мене, він звів свої насурмлені брови й зупинився. Я стояв нерухомо і не складав йому шани. Люди дивувалися з моєї зухвалості, радили щодуху бігти з їхнього міста. Я і слухати їх не хотів, а пішов собі та всівся біля продавців чужоземних божків, і кожен із них подарував мені божка, й усі вони благали, щоб я їх залишив.

Тієї ночі, коли я лежав на подушках у чайхані на Гранатовій вулиці, увірвалася

імператорська варта і потягла мене до палацу. Я ішов уперед, а вони замикали за мною кожні двері й навішували на них ланцюги. Усередині був великий двір, опоясаний аркадою. Стіни з білого алебастру де-не-де прикрашені були синіми й зеленими пташками. Тягнулися вгору колони з малахіту, долівка вимощена була мармуром, що нагадував кольором квітку персика. Ніколи в житті не бачив я нічого подібного.

Коли я перетинав двір, з балкона на мене дивилися дві жінки, запнуті у серпанок, і проклинали вони мене. Вартові підганяли мене, їхні списи дзвеніли об поліровану долівку. Відчинили вони ворота з різьбленої слонової кості, й опинився я у зрошуваному садку на сімох терасах. Цвіли там тюльпани й іпомеї, зростало сріблясте алое. Тоненькі як очеретинки струмені фонтану злітали у запорошене повітря. Кипариси здіймалися, як вигорілі смолоскипи. На одному з них розливався щебетом соловейко.

У кінці саду стояла альтанка. Ми підійшли, і назустріч нам вийшли двоє євнухів. Жирні їхні тіла тряслися при ходьбі, вони з цікавістю поглядали на мене з-під важких жовтих повік. Один із них відвів убік начальника варти і щось зашепотів йому на вухо. Другий жував ароматні пастилки, які картинним жестом витягував з овальної коробочки лілової емалі.

За кілька хвилин начальник варти розпустив охоронців. Вони повернулися до палацу, а євнухи неквапно пішли слідом, зриваючи дорогою солодкі ягоди шовковиці. Старший із євнухів озирнувся й посміхнувся до мене зловісно.

Тоді начальник варти вказав мені на вхід до альтанки. Я рушив без страху, відсунув важку завісу й увійшов.

Юний Імператор простягся на ложі з фарбованих лев'ячих шкір, а на зап'ястку в нього сидів кречет. За ним стояв у мідяному тюрбані нубієць, оголений до пояса, з важкими сережками у вухах. Поруч із ложем на столі лежав великий сталевий ятаган.

Побачивши мене, Імператор спохмурнів і сказав: "Як звати тебе? Не знаєш хіба, що я Імператор у цьому місті?" Але я не відповів йому нічого.

Вказав він пальцем на ятаган, нубієць вхопив його, підскачів до мене й щосили вдарив. Лезо просвистіло крізь мене, але не завдало найменшої шкоди. Нубієць упав долілиць, а коли підвівся, то зуби його клацали від жаху, і він сховався за ложем.

Імператор скочив на рівні ноги, рвонув спис із підставки для зброї й метнув у мене. Я упіймав його на льоту й розламав надвоє. Імператор пустив у мене стрілу, але я підняв руки й зупинив її на півдорозі. Тоді він витяг з-за паска з білої шкіри кинджал і встромив його нубійцеві в горло, аби той раб не розповів нікому про його безчестя. Невільник корчився, як затоптана змія, і криваво-червона піна лопалася на його губах.

Коли нубієць випустив дух, Імператор витер із чола блискучий піт серветкою з пурпурового шовку та звернувся до мене:

"Чи ти пророк, бо не можу я зашкодити тобі, чи ти син пророка, що я не здатен поранити тебе? Благаю, залиш моє місто сьогодні ввечері, бо доки ти тут, я не можу бути володарем".

І відповів я йому:

"Я згоден — за половину твоєї скарбниці. Віддай мені половину твоєї скарбниці, і я піду".

Узяв він мене за руку і вивів до саду. Начальник варті, побачивши мене, здивувався. Євнухи, уздрівши мене, затремтіли і впали на землю від страху.

А була в тім палаці зала, що має вісім стін із червоного порфіру, а зі стелі, викладеної мідяною лускою, звисають світильники. Торкнувся Імператор однієї стіни — і вона розчинилася, й увійшли ми до коридору, освітленого смолоскипами. У нішах обабіч стояли величезні винні глеки, по вінця натоптані срібними монетами. Коли ми дійшли до середини коридору, мовив Імператор слово, якого не можна вимовляти, і гранітні двері повернулися на секретній пружині, і затулив він обличчя долонями, щоб очі його не засліпили від блиску.

Ти не повіриш, яке то було розкішне, нечуване місце! Стояли там панцири гігантських морських черепах, наповнені перлинами, цілі гори рубінів червоніли в порожнистих брилах місячного каменю. Золото зберігалось у скринях, оббитих слоною шкірою, а золотий пісок — у шкіряних пляшках. Були там опали у кришталевих кубках, були сапфіри у чашах із нефриту. Круглі зелені смарагди розкладені були за величиною на тонких підставках зі слонової кості, в одному кутку стояли повні шовкові торбини — одні з бірюзою, інші з берилами. Видовбані слонячі бивні заповнювали пурпурові аметисти, а у різках мідяних насипані були різнобарвні халцедони і яхонти. Кедрові колони опліталися намистами з жовтого тигрового ока. На плоских довгастих щитах громадилися карбункули винного кольору і кольору трави. Й усе, про що я тобі розповідаю, — лише мала крихта того, що там зберігається.

Тоді Імператор відвів долоні від очей своїх і озвався до мене:

"Оце моя скарбниця, і половина цих скарбів — твоя, як я й обіцяв. Дам тобі трьох верблюдів із погоничами, і виконуватимуть вони всі твої забаганки, і відвезуть твою частку скарбів у будь-який куточок землі, лише назви його. Тільки слід це зробити сьогодні до ночі, бо не хочу я, аби мій батько Сонце бачив, що є в моєму місті людина, яку я не в змозі вбити".

Але я відповів йому:

"Золото, що лежить тут, — твоє, і срібло також твоє, як і твої коштовні самоцвіти й дорогоцінності. Мені ж не потрібне це все. Не візьму я в тебе нічого, окрім малої каблучки, що ти її носиш на мізинці".

Насупився Імператор.

"Це всього лише свинцева каблучка, — вигукнув він, — не має вона жодної цінності. Тож забирай свою половину скарбниці й залиш моє місто".

"О ні, — відповів я, — нічого я не візьму, крім тієї свинцевої каблучки, бо відаю я, що написано на ній зсередини і для чого".

Затремтів Імператор і змолився до мене:

"Забирай усю скарбницю й залиш місто. Половина моя буде також твоєю".

І зробив я дивну річ, але що саме — байдуже, бо в печері, що знаходиться в одному дні путі звідси, сховав я Каблучку Скарбів. Це лише один день переходу звідси, і

Каблучка Скарбів чекає на тебе. Той, хто володіє нею, багатший за всіх царів на світі. Іди туди, бери її, і всі багатства світу стануть твоїми.

Але молодий Рибалка розсміявся.

— Кохання краще за Багатство, — вигукнув він, — а Русалонька мене кохає.

— О ні, немає кращого за Багатство, — заперечила Душа.

— Кохання краще, — відказав молодий Рибалка і пірнув у морські глибини, а Душа заплакала й пішла собі через болото.

І коли третій рік пролетів, прийшла Душа на берег Моря, покликала молодого Рибалку, вплив він із глибини й запитав:

— Чого ти кличеш мене?

А Душа відповіла:

— Наблизься, я хочу поговорити з тобою про дивовижні речі.

І наблизився він, і влігся на міліні, і підклав руку під голову, і почав слухати.

І розказала йому Душа:

— Знаю я одне місто, і є в ньому таверна, що стоїть над річкою. Ми сиділи там із моряками, а що маю я твою подобу — образ юнака, то бачили вони в мені юнака. Моряки пили два види вин, різні за кольором, і їли ми ячмінний хліб і дрібну солону рибку, що подається з лавровим листом і з оцтом. Ми сиділи й веселилися, і тут увійшов якийсь старигань зі шкіряною підстилкою й лютнею, яка мала два різки бурштинові. Він розстелив свій килимок на підлозі, вдарив по струнах своєї лютні — і вбігла дівчинка, личко якої було затулене легким серпанком, і затанцювала перед ним. Хоч личко її було прикрите, але ніжки — оголені. Оголені були ніжки, й літали вони над килимком, як малі білі горлиці. Ніколи не бачив я такого дива, а місто, де вона танцює, усього в одному дні дороги звідси.

Як почув молодий Рибалка слова своєї Душі, згадав він, що його Русалонька не має ніжок і не може танцювати. І палка жага охопила його, і мовив він до себе: "Це лише один день путі, і зможу я повернутися до коханої моєї", — і він засміявся, підвівся на міліні й попрямував до берега.

І як вийшов він на сухий берег, засміявся знову і простяг руки до своєї Душі. У Душі вихопився несамовитий крик радості, і побігла вона йому назустріч, і увійшла в нього, і побачив молодий Рибалка, що лягла на піску тінь від його тіла, яка є тілом душі.

І мовила до нього Душа:

— Годі зволікати, рушаймо туди негайно, бо морські божки заздрісні й мають за слуг чудовиськ, що виконують їхні накази.

І поспішили вони, й усю ніч мандрували у місячному сяйві, а весь наступний день мандрували у сяйві сонячному, і надвечір дісталися міста.

І спитав молодий Рибалка в Душі своєї:

— Це і є місто, де танцює та, про яку йшла мова?

І відповіла йому Душа його:

— Це не те місто, а інше. Проте увійдімо до нього.

І увійшли вони до міста, і пішли вулицями, і на вулиці Золотарів побачив молодий Рибалка виставлений на ятці чудовий срібний келих. І сказала йому Душа його:

— Забери той срібний келих і сховай.

Він забрав келих, сховав його в складках свого плаща, і квапливо залишили вони місто оте.

І коли відійшли вони на три милі від міста, насупився молодий Рибалка, жбурнув келих подалі від себе та сказав своїй Душі:

— Навіщо було мені забирати келих і ховати, адже то лихий учинок?

І відповіла йому Душа його:

— Втихомирся, втихомирся.

Надвечір другого дня підійшли вони до міста, і спитав молодий Рибалка у Душі своєї:

— Це і є місто, де танцює та, про яку йшла мова?

І відповіла йому Душа його:

— Це не те місто, а інше. Проте увійдімо до нього.

І увійшли вони до міста, і пішли вулицями, і на вулиці Продавців Сандалій побачив молодий Рибалка хлопчика, що стояв біля жбана з водою. І сказала йому Душа його:

— Відлупцюй це хлоп'я.

І він лупцював хлопця, доки той не залився сльозами, а потому вони квапливо залишили місто.

І коли відійшли вони на три милі від міста, гнів охопив молодого Рибалку, і спитав він у Душі своєї:

— Навіщо було мені лупцювати хлопчика? Адже то лихий вчинок!

І відповіла йому Душа його:

— Втихомирся.

Надвечір другого дня підійшли вони до міста, і спитав молодий Рибалка у Душі своєї:

— Це і є місто, де танцює та, про яку йшла мова?

І відповіла йому Душа його:

— Можливо, це і є те місто, отже увійдімо до нього.

І увійшли вони до міста, і пішли вулицями, але ніде не бачив молодий Рибалка ані річки, ані таверни над нею. А мешканці міста якось дивно на нього позирали, і злякався він, і сказав Душі своїй:

— Ходімо мерщій звідси, бо тієї танцівниці з білими ніжками немає тут.

Але Душа відповіла:

— О ні, зачекаймо, бо ніч темна, а на дорозі розбійники.

От він умостився на базарній площі й задрімав, та невдовзі підійшов до нього Купець у каптурі та плащі з татарського полотна; на кінці очеретини тримав він роговий ліхтар. І звернувся до Рибалки Купець:

— Чого ти сидиш на базарній площі, коли всі крамниці зачинені, а тюки з крамом спаковані?

Відповів йому молодий Рибалка:

— Не можу я знайти в цьому місті таверни, не маю я в цьому місті родича, який міг би дати мені прихисток.

— Хіба всі ми не родичі? — запитав Купець. — Хіба не один і той самий Бог створив нас? Тож ходімо зі мною, маю я спочивальню для гостей.

І підвівся молодий Рибалка, і пішов услід за Купцем до його домівки. Пройшли вони через гранатовий садок, увійшли до будинку, приніс Купець йому трояндової води у мідниці, щоб помити руки, подав стиглі дині, щоб угамувати спрагу, і поставив перед ним тарілку рису зі шматком печеної козлятини.

Коли молодий Рибалка попоїв, купець відвів його до спочивальні і побажав доброї ночі. Молодий Рибалка подякував йому, поцілував перстень у нього на руці й розкинувся на килимах з фарбованої козячої вовни. Тоді він накрився покривалом із чорного каракуля і заснув.

За три години до світанку, коли ніч була ще темна, розбудила його Душа і сказала:

— Вставай та йди до кімнати Купця, де він спочиває, і вбий його, і забери його золото, бо воно нам потрібне.

Підвівся молодий Рибалка, прослизнув до кімнати Купця, а там у ногах його лежала крива шабля, а на таці збоку — дев'ять гаманців із золотом. Простягнув він руку до шаблі, та коли він її торкнувся, купець здригнувся й прокинувся, скочив на рівні ноги, сам ухопив шаблю і гукнув до молодого Рибалки:

— Отак ти платиш злом за добро, віддячуєш пролиттям крові за ласку, яку я виявив до тебе?

Але Душа звеліла молодому Рибалці:

— Бий його!

І той ударив так, що Купець знепритомнів, а сам ухопив дев'ять гаманців із золотом і швидко пронісся через гранатовий садок, і побіг назустріч зірці, і була то ранкова зоря.

І коли відійшли вони на три милі, молодий Рибалка ударив себе в груди і спитав у Душі своєї:

— Навіщо було мені вбивати купця і забирати його золото? Ти просто уособлення зла!

А Душа його відповіла йому:

— Втихомирся, втихомирся.

— О ні! — закричав молодий Рибалка. — Бо все, що ти мене примушуєш робити, ненависне мені. І тебе я також ненавиджу, я наказую тобі пояснити, навіщо ти чиниш таке зі мною.

І відповіла йому Душа його:

— Коли ти прогнав мене від себе у широкий світ, не дав ти мені серця, і довелося мені навчитися робити лихі речі — аж поки це не припало мені до вподоби.

— Що кажеш ти? — прошепотів молодий Рибалка.

— Сам знаєш, — відрекла Душа. — Ти сам це добре знаєш. Хіба забув ти, що не дав

мені серця? Гадаю, що ні. Тож не мордуйся сам і не мордуй мене, а втихомирся, бо не існує болю, якого б ти не відав, і не існує насолоди, яку б ти не прийняв.

Почувши ці слова, молодий Рибалка затремтів і сказав Душі своїй:

— О ні, ти просто уособлення зла, ти примушуєш мене забути кохану мою, ти спокушаєш мене принадами, ти ведеш мене на шляхи гріха.

І відповіла йому Душа його:

— Ти забув, що коли послав мене у широкий світ, то не дав мені серця? Облиш, ходімо до іншого міста, розважимося, адже маємо ми дев'ять гаманців золота.

Але молодий Рибалка витяг дев'ять гаманців із золотом, жбурнув їх на землю і почав топтати.

— О ні, — вигукнув він, — я не хочу мати з тобою справу, не піду я нікуди з тобою, і точнісінько як колись вигнав тебе від себе, так вижену й зараз, бо не робиш ти мені нічого доброго.

І став він спиною до місяця, і маленьким ножиком з рукояттю із зеленої зміїної шкіри спробував відтяти від ніг своїх тінь од тіла, яка є тілом душі.

Проте Душа його не відділилася від нього, не слухалася його наказів, а сказала:

— Чари, про які розповідала тобі Чаклунка, більше не діють, бо я не в змозі покинути тебе, як і ти не в змозі прогнати мене. Тільки один раз у житті може людина відіслати свою душу від себе, але той, хто приймає її назад, приймає назавжди — це і покарання його, і винагорода.

Молодий Рибалка пополотнів, заломив руки й вигукнув:

— О брехлива відьма, чому вона мені нічого не сказала?

— Вона не брехлива, — відповіла Душа, — просто вона вірна тому, кого обожнює, чиею служницею буде довіку.

І коли молодий Рибалка збагнув, що ніколи вже не позбудеться своєї Душі, яка була лихою Душею, і що залишиться вона з ним назавжди, упав він на землю й гірко заплакав.

Коли прийшов день, підвівся молодий Рибалка і звернувся до своєї Душі:

— Я зв'яжу собі руки, щоб не виконувати твоїх наказів, замкну вуста свої, щоб не повторювати твоїх слів, і повернуся до того місця, де зустрів я кохану мою. Просто в море повернуся я, в ту затоку, де вона полюбляє співати, і покличу я її, і розповім їй, якого лиха накоїв, на які лихі вчинки мене штовхнули.

А Душа спокушала його і говорила:

— Хто вона, твоя кохана, до якої ти хочеш повернутися? У світі є набагато гарніші за неї. Є танцівниці Самарії, які в танцях наслідують пташок і звірів. Ноги їхні пофарбовані хною, в руках вони тримають срібні дзвіночки. Вони сміються, танцюючи, і сміх їхній чистий, як сміх струмка. Ходімо зі мною, я покажу їх тобі. Навіщо ти переймаєшся думками про гріх? Хіба те, що солодко їсти, не створене для їжі? Хіба є отрута в тому, що солодко пити? Не мордуйся, а йди зі мною до іншого міста. Є тут неподалік містечко з садом тюльпанових дерев. І проживають у тому чарівному саду павичі білі і павичі з лазуровими грудьми. Коли розпускають вони свої хвости на сонці,

то подібні вони до дисків зі слонової кості й дисків зі золота. Та, що годує їх, танцює задля втіхи, й іноді танцює вона на руках, а іншим разом танцює ніжками. Очі її підмальовані стибієм, тонкі ніздрі — як крила ластівки. В одну ніздрю встромлена крихітна квіточка, вирізьблена з перлини. Сміється вона у танку, і срібні кільця на ногах її дзенькають, мов дзвоники. Тож не мордуйся більше, й ходімо вдвох до того міста.

Але нічого не відповів своїй Душі молодий Рибалка, замкнув він уста свої печаткою мовчання, закрутив собі руки міцним дротом і вирушив назад, до того місця, звідки прийшов, а саме до тієї малої затоки, де полюбляла співати його кохана. А Душа його дорогою безупинно спокушала принадами, але він не відзивався, не вчиняв лиха, на яке вона його підбурювала, бо дуже сильною була влада кохання в ньому.

І коли вийшов він на берег моря, то розпутав руки свої, зняв печатку мовчання з вуст своїх і покликав Русалоньку. Але не вийшла вона на поклик його, хоч і молив і благав він її цілісінський день.

А Душа брала його на глум і кпини:

— Щось замало радості маєш ти з кохання свого. Ти — як людина, котра у смертну годину ллє воду в розбите начиння. Ти віддаєш усе, що маєш, але нічого не отримуєш навзаєм. Пішов би ти краще зі мною, бо відаю я, де лежить Долина Насолоди і що в ній можна робити.

Але нічого не відповів своїй Душі молодий Рибалка, а сплів собі у розколині скель хижку і прожив у ній аж рік. І щовечора кликав він Русалоньку, і щодня гукав він її, і щоночі вимовляв він її ім'я. Проте так і не піднялася вона з моря побачитися з ним, і ніде в морі не міг він її знайти, хоч і шукав по гротах і в зеленій воді, у лагунах припливів і в глибоких вирах.

А Душа безнастанно підбурювала його на зло і нашіптувала про жахливе. Та не взяла вона над ним гору, такою сильною була влада кохання в ньому.

Коли минув рік, подумала собі Душа: "Я спокушаю й під'юджую мого хазяїна на лихе, але дужче за мене його кохання. Тепер я спокушатиму його добром, тоді він піде за мною".

І мовила Душа до молодого Рибалки:

— Ти дізнався про радощі світу, та не схотів слухати мене. Дозволь мені розказати про страждання світу, можливо, тоді ти дослухаєшся до моїх слів. Бо насправді Страждання править світом і нікому не вдається уникнути його лабетів. Одні потребують одєжини, інші не мають хліба. І в королівських пурпурових шатах, і в латаному ганчір'ї сидять вдови. Човгають по болотах прокажені, ненавидять вони одне одного. Виходять на битий шлях жебраки, але порожніми лишаються їхні гаманці. Вулицями міст сновигає Голод, а під брамою сидить Чума. Ну ж бо, ходімо зі мною, ти виправиш усе. Навіщо тобі отут час марнувати, навіщо кликати свою кохану, яка не приходить на поклик твій? І що таке кохання, що ти його так високо цінуєш?

Але не відповів молодий Рибалка нічого, бо сила кохання його була велика. І щоранку кликав він Русалоньку, і щодня гукав її, і щоночі вимовляв її ім'я. Проте так і

не піднялася вона з моря побачитися з ним, і ніде в морі не міг він знайти її, хоч і шукав по річках, що вливалися в море, і в долинах під хвилями, і в морі, яке ніч робить бузково-червоним, і в морі, яке світанок фарбує насіро.

І другий рік скінчився, і мовила Душа до молодого Рибалки, коли сидів він самотньо вночі у хижці своїй:

— Гай-гай! Спокушаю я тебе злом, і спокушаю добром, але кохання сильніше за мене. Тож не спокушатиму я тебе більше, але благаю, впусти мене в серце своє, і тоді я стану одним цілим із тобою, як раніше.

— Певна річ, ти можеш увійти в моє серце, — відповів молодий Рибалка, — адже за всі дні блукання світами без серця, мабуть, страждання переповнило тебе.

— Ой леле! — вигукнула Душа. — Не можу я знайти входу, бо серце твоє заповнило кохання.

— Як би я хотів тобі допомогти! — мовив молодий Рибалка.

І щойно вимовив він ці слова, як пролунало з глибин моря тужливе голосіння, яке чують люди, коли хтось із Морських Мешканців помирає. Молодий Рибалка рвонувся зі своєї хижки на берег. Чорні хвилі котилися до землі й несли щось біліше за срібло. Був їхній тягар білий, як піна морська, і гойдався у хвилях, як квітка. Прибій вихопив його у хвиль, піна забрала в прибою, берег узяв його — і біля ніг своїх побачив молодий Рибалка тіло своєї Русалоньки. І лежала вона перед ним мертва.

Ридаючи, як зломлена горем людина, впав він біля неї, і цілував холодні рожеві уста, і перебирав її вогке бурштинове волосся. Впав він біля неї на пісок і ридав, тріпочучи ніби від радості, і притискав її до грудей своїми засмаглими руками. Холодні були її губи, та він цілував їх. Солоний був мед її кіс, але він впивався гіркою радістю. Він цілував її мертві повіки, і кришталіки солі, що виступили на них, були не такими солоними, як його сльози.

І мертвій коханій сповідався він. У ніжні мушлі вух її вливав він терпке вино своєї повісті. Поклав він маленькі руки її собі на плечі, пестив пальцями тонку очеретинку її шиї. Гіркою, гіркою була його радість, і повним дивною втіхи був його біль.

Темне море підступало дедалі ближче, біла піна стогнала, ніби прокажений. Білими пазурами піни дряпало море берег. З палацу Морського Царя знову долетіло голосіння жалобне, і далеко в морі великі Тритони хрипко сурмили у мушлі-ріжки.

— Утікай звідси, — просила його Душа, — бо море підкочується дедалі ближче, і якщо ти зволікатимеш, поглине воно тебе, вб'є. Утікай звідси, я боюся, бо бачу, що серце твоє для мене закрите силою кохання твого. Утікай звідси у місце безпечне. Ти ж не виженеш мене на той світ без серця, ні?

Та не слухав молодий Рибалка Душі своєї, тільки до Русалоньки мовив він:

— Кохання краще за Мудрість, цінніше за скарги і прекрасніше за ніжки дочок людських. Вогонь не може його здолати, ані вода потопити. Я кликав тебе на світанку, та не з'являлася ти на поклик. Місяць чув твоє ймення, а ти замкнула свій слух для мене. Бо підступно тебе я покинув і тільки на власні муки звідси пішов. Але завжди кохання до тебе було зі мною, і ні на крихту не зменшувалася сила його, і ніщо не

могло подолати його, хоча я бачив зло і бачив добро. А тепер ти померла, і, безсумнівно, помру з тобою і я.

А Душа благала його полишити це місце, але він не слухав — таким сильним було його кохання. А море підступало дедалі ближче, намагалося захлеснути його хвилями своїми, і коли він усвідомив, що кінець його близько, поцілував він нестямними вустами холодні уста Русалоньки, і серце його розбилося. Повнота його кохання розірвала йому серце, і знайшла в нім Душа шпаринку, увійшла в серце і стала з ним одним цілим. І тоді накрило море молодого Рибалку своїми хвилями.

А вранці Священик пішов благословити море, бо розгулялося воно. Разом із ним пішли й ченці та музики, свічкарі та кадильники ладану, й багато усякого люду.

І коли Священик вийшов на берег, то побачив, що лежить у прибої потопельник — молодий Рибалка, що охопив мертве тіло Русалоньки. Відступив Священик, спохмурнілий, перехрестився і вигукнув повним голосом:

— Не благословлятиму я ані моря, ані тих, хто в ньому. Прокляті хай будуть Морські Тварі, прокляті хай будуть ті, хто з ними знається. А цей, котрий заради кохання зрікся Бога і лежить отут зі своєю любаскою, вбитий судом Божим, — візьміть його тіло й тіло коханки його та поховайте в кутку кладовища, де ховають нечестивих, і не ставте над ними жодного знака, аби ніхто не довідався, де вони упокоїлися. Бо були вони прокляті за життя, і прокляті будуть після смерті.

І зробили люди, як він наказав, і в Кутку Нечестивих, де не росте медоносне зілля, викопали вони глибоку яму і поховали в ній двох мерців.

І коли минув третій рік відтоді, одного дня — а день був святковий — пішов Священик до каплиці, щоб показати люду рани Христові і розповісти їм про гнів Божий.

І коли вдягнувся він у свої ризи, і ввійшов до церкви, і схилив коліна перед олтарем, уздрів він, що олтар аж рясніє від квітів чудесних, яких він не бачив ніколи. Дивовижні ті квіти були, краси не буденної, і краса та стривожила йому серце, й аромат їхній був п'яний, і відчув він радість, от тільки збагнути не міг, чому він радіє.

Тоді відімкнув він святилище й розкурив ладан у дароносиці, що зберігалася там, і показав людям святу облатку, і сховав її знову під священним покривалом. А потім звернувся він до пастви своєї й хотів говорити про гнів Божий. Але краса білих квітів збентежила його, й аромат їхній був такий солодкий, що інші слова зірвалися з вуст його, й заговорив він не про гнів Божий, а про бога, наймення якому Любов. А чому говорив він так, і сам не знав.

І коли закінчив він проповідь, люди ридали, а Священик повернувся до ризниці, й на очах його бриніли сльози. Увійшли диякони і почали знімати з нього ризи, і узяли від нього стихар, і пояс, і стрічку нарукавну, і фелон. А він стояв, як уві сні.

І коли роздягли вони його, поглянув він на них і мовив:

— Що це за квіти, що стоять на олтарі, звідки вони тут узялися?

І відповіли йому диякони:

— Що за квіти, сказати не вміємо, але принесли їх із Кутка Нечестивих.

І затремтів Священик, і повернувся до себе додому, і почав молитися.

А вранці, ще до схід сонця, пішов він з ченцями й музиками, зі свічкарями й кадильниками, і з іншим людом на берег Моря, і благословив він Море й усіх істот, що населяють його. І Фавнів благословив, і крихітних створінь, що танцюють по лісах, і тих блискучих істот, що позирають з-поміж листя. Усе, що існує в Божому світі, благословив він, і людей охопила радість і подив. Але ніколи вже більше не виростали в Кутку Нечестивих квіти, лишалося те поле безплідним, як і раніше. І ніколи вже більше не з'являлися в затоці морські мешканці, як траплялося раніше, бо вибралися вони в іншу частину великого Моря.

Зоряний хлопчик

Якось двоє бідних лісорубів пробиралися крізь великий сосновий ліс. Стояла зима, й ніч була навдивовижу холодною. Сніг густо вкривав землю і гілки дерев: тоненьке галуззя тріщало від морозу обабіч дороги, якою йшли лісоруби. А Гірський Водоспад нерухомо застиг у повітрі, бо Цариця-Крига поцілувала його.

Мороз стояв такий лютий, що ні звірота, ні птаство не знали, що й думати.

— Хух! — гарчав Вовк, коли продирався крізь чагарники, підібгавши хвоста. — Погода просто пекельна. Куди тільки дивиться Уряд?

— Тьох! Тьох! Тьох! — тенькали зелені коноплянки. — Стара Земля померла й лежить у білому савані.

— Земля збирається брати шлюб, і це її весільна сукня, — перешіптувалися між собою горлиці. Їхні рожеві ніжки зовсім задеревіли на морозі, проте вони вважали за свій обов'язок розглядати ситуацію з романтичного боку.

— Дурниці! — гаркнув Вовк. — Кажу вам, у цьому винен Уряд, а якщо ви мені не вірите, я вас з'їм.

Вовк мав суто практичний розум і завжди вмів знаходити дієві аргументи.

— А от я, зі свого боку, — відізався Дятел, який був природженим філософом, — не покладаюся на атомну теорію для пояснень. Якщо щось таке, а не інше, то воно саме таке, і от зараз неймовірно холодно.

Було справді неймовірно холодно. Маленькі Білочки, які жили в дуплі високої ялинки, терлися носиками одна об одну, щоб зігрітися, а Кролики скрутилися в клубочки по норах і не наважуватися навіть поткнутися надвір. Єдиними, хто, здавалося, радів, були Великі Рогаті Соби. Хоча їхнє пір'я аж заціпеніло від паморозі, їм було байдуже, й вони вирячували свої жовті очиська та гукали одна до одної через ліс:

— Ту-віт! Пу-гу! Ту-віт! Пу-гу! Яка ж зараз гарна погода!

Далі й далі йшли Лісоруби, зігрівали собі пальці диханням, тупали підбитими залізом чобітьми по твердому снігу. Раз провалилися вони у глибокий замет і виборсалися з нього білі, як мірошники, що молотять збіжжя; раз послизнулися вони на ковзанці на замерзлому болоті й розсипали свої в'язанки хмизу, тож довелося їх знову збирати і зв'язувати; раз здалося їм, що збилися вони на манівці, і невимовний жах охопив їх, бо знали вони, що Сніг безжальний до тих, хто засинає в його обіймах. Та покладалися вони у вірі своїй на святого Мартина, що опікує подорожніх, знайшли свої сліди і пішли змучено далі, і вийшли нарешті на узлісся й побачили внизу, в

долині, вогники села, у якому мешкали.

Така охопила їх радість від свого спасіння, що вони аж засміялися, і Земля видалася їм квіткою срібною, а Місяць — квіткою золотою.

Проте, відсміявшись, вони спохмурніли, бо згадали про свої злидні, і мовив один із них:

— Чого ми радіємо, адже життя є тільки для багатих, а не для таких, як ми! Краще б ми були померли від холоду в тому лісі, краще б напав на нас хижий звір і роздер.

— Твоя правда, — відповів його товариш, — одним дається багато, іншим мало. Несправедливість розділила світ, і ніде немає рівного розподілу, хіба що у смутку.

І поки вони жалілися на свою лиху долю, сталася дивовижна річ. З небес упала напрочуд яскрава і прекрасна зірка. Вона прослизнула краєм неба, минаючи в польоті інші зірки, й Лісоруби задивилися на неї зачудовано, і здалося їм, що впала вона за купкою верболозу біля малої вівчарні, до якої можна було камінець докинути.

— Отакої! Мабуть, там жбан золота для того, хто його першим знайде, — вигукнули Лісоруби і помчали вперед — так кортіло їм здобути оте золото.

Один із них бігав прудкіше й перегнав другого, і продерся крізь верболіз, і — о диво! — там на білому снігу справді лежало щось золоте. Він поспішив туди, нахилився і наклав ту річ руками, і було то покривало з золотої парчі, усе розшите зірками і зібране численними брижами. Гукнув він до свого товариша, що знайшов скарб, який упав з небес, і коли товариш підійшов, усілися вони на сніг і розмотали сувій, щоб поділити між собою золоті монети. Горе, горе! — не було там золота, ані срібла, ані жодних скарбів, а лише лежало маленьке дитинча й спало.

І сказав один із Лісорубів другому:

— Це гіркий кінець наших сподівань, немає нам щастя в світі, бо яка користь чоловіку від дитини? Залишмо її тут і підємо собі своєю дорогою, бо ми люди бідні, маємо власних дітей і не можемо забирати в них їжу для чужої дитини.

Але відповів йому товариш так:

— Та ні, гріх було б залишити дитинку на загибель у снігу, і хоча я так само бідний, як і ти, і маю прогодувати багато душ, і бракує нам харчів, все ж я заберу дитину з собою додому, і жінка моя піклуватиметься про неї.

Узяв він обережно те дитя на руки, закутав у покривало, щоб захистити від пронизливого холоду, і рушив з гори до свого села, а товариш його тільки дивувався з такої дурості та м'якосердості.

І коли підійшли вони до села, товариш сказав:

— Ти маєш дитину, отже віддай мені покривало, бо по справедливості ми повинні поділитися.

Але другий відповів:

— Ні, покривало це не моє і не твоє, а дитини лише, — побажав другому Лісорубу щасливої дороги, підійшов до своєї хатини й постукав у двері.

І коли жінка його відчинила двері й побачила, що чоловік повернувся живий і здоровий, вона пригорнула його й поцілувала, і зняла з нього в'язанку хмизу, і струсила

сніг із чобіт, і запросила в хату.

Але відповів він їй:

— Знайшов я дещо в лісі й приніс тобі, щоб ти про те дбала, — і не ворухнувся з порогу.

— Що це таке? — вигукнула вона. — Покажи мені, бо порожня наша хата і стільки всього нам потрібно.

Він відкинув покривало й показав їй дитину, що спала.

— Спам'ятайся, чоловіче! — забуркотіла жінка. — Хіба мало у нас власних дітей, щоб ти ще перевертня притягнув до нашого вогнища? Хтозна, чи не принесе він нам лихої долі! Як глядіти за ним?

Сильно вона розгнівалася на чоловіка.

— Але ж то Зоряний Хлопчик, — відповів Лісоруб і розповів дивовижну історію своєї знахідки.

Проте жінка не змилостивилася, а кпила з нього і сердито кричала:

— Для власних дітей ми не маємо хліба, хіба ж ми мусимо годувати чуже дитя? А хто про нас піклується? А хто нам дасть їжу?

— Але ж Бог дбає навіть про малих пташок і знаходить для них харч, — відповів чоловік.

— Хіба не вмиратимуть з голоду пташки взимку? — спитала жінка. — Хіба зараз не зима?

Чоловік не відповів нічого й не ворухнувся з порогу.

Раптом сильний вітер увірвався з лісу в прочинені двері, і жінка затремтіла, задрижала й мовила до нього:

— Може, зачиниш ти двері? Студений вітер залітає в хату, й зимно мені.

— Хіба не завжди залітає студений вітер до хати, в якій живе жорстоке серце? — спитав чоловік. Нічого не відповіла жінка, тільки посунулася ближче до вогню.

За якийсь час озирнулася вона на нього, й очі її наповнилися слізьми. Тоді він швидко увійшов до хати й поклав дитину їй на руки, і поцілувала вона дитину, і вмостила в колиску, де спало найменше з її дітей. А вранці взяв Лісоруб чудесне золоте покривало і сховав у велику скриню, а бурштиновий ланцюжок, що був на шийці маляти, жінка взяла й також сховала у скриню.

Так ріс Зоряний Хлопчик разом і дітьми Лісоруба, сидів із ними за одним столом, грався з ними в одні ігри. І щодня він ставав кращим на вроду, й усі мешканці села дивувалися, бо вони всі були смагляві та чорняві, а хлопчик був білошкірий і витончений, як слонова кістка, а кучері в нього були, як пелюстки нарцисів. І уста його були подібні до пелюсток червоної квітки, а очі — до фіалок біля чистого струмка, і тіло — до стрункої квітки в полі, де не ступає нога женця.

Проте ця врода принесла йому тільки зло. Бо виріс він пихатим, і жорстоким, і себелюбним. Дітей Лісоруба, як і інших сільських дітей, він зневажав, казав, що вони низького роду, а він шляхетний, бо прилетів із Зірки, і верховодив він над ними, і називав своїми прислужниками. Не відав він жалю ні до бідних, ні до незрячих, ні до

покалічених, а жбурляв у них каміння, виганяв на дорогу і наказував жебрати деінде, отже ніхто, крім розбійників, не приходив до того села двічі просити милостиню. Він був настільки закоханий у красу, що глузував із слабких та нещасних, висміював їх; а себе він обожнював, і влітку, коли вітри вщухають, він лежав біля колодязя в садку священика і вдивлявся у чудо власного обличчя, і сміявся від радості, що має таку вроду.

Нерідко Лісоруб і його дружина ганили його:

— Ми поставилися до тебе не так, яки ти ставишся до знедолених і беззахисних. Чому ти такий жорстокий до всіх, хто заслуговує жалю?

А часто старий священик посилав по нього, і, прагнучи навчити його любити все живе, умовляв:

— Метелик — твій брат. Не завдавай йому шкоди. Пташки, що літають у лісі, мають свободу. Не став на них сіті задля власної втіхи. Бог створив хробака і крота, і кожний має своє призначення. Хто ти такий, щоб нести біль у світ Божий? Навіть худоба в полях славить Бога.

Але Зоряний Хлопчик не хотів чути цих слів, він сердився, огризався, біг до своїх товаришів і командував ними. А ті слухалися, бо він був вродливий і зграбний, умів танцювати, грати на сопілці й творити музику. Куди б не вів їх Зоряний Хлопчик, вони йшли за ним, що б не наказував їм Зоряний Хлопчик, вони виконували. І коли він проколював гострою очеретиною незрячі очі крота, вони сміялися, і коли він жбурляв каменюки у прокаженого, вони також сміялися. В усьому він верховодив над ними, і стали вони такими точно жорстокосердими, як і він сам.

І от одного дня проходила через те село бідолашна жебрачка. Одягнена вона була в лахміття, ноги були стерті на кров від кам'янистої дороги, якою вона прийшла, і почувалася вона кепсько. Змучена й виснажена, сіла вона під каштаном перепочити.

Коли Зоряний Хлопчик побачив її, то гукнув до своїх товаришів:

— Гляньте! Он сидить жалюгідна жебрачка під прекрасним зеленим деревом. Ходімо проженемо її звідси, бо вона потворна й безталанна.

Підійшов він ближче й почав жбурляти в неї каміння, дражнити її, а вона подивилася на нього перелякано й не зводила більше очей. І коли Лісоруб, що саме тесав кругляки неподалік, побачив, що той коїть, то підбіг і почав його лякати:

— Бачу, жорстоке в тебе серце, не знаєш ти жалю. Яке зло заподіяла тобі ця злиденна жінка, що ти поводишся з нею так брутально?

Зоряний Хлопчик почервонів від злості, тупнув ногою і закричав:

— А хто ти такий, щоб питати, що я роблю? Я тобі не син, щоб виконувати твої забаганки!

— Правда твоя, — відповів Лісоруб. — Проте я виявив до тебе милосердя, коли знайшов у лісі.

Почувши ці слова, жінка скрикнула і зомліла. Лісоруб відніс її до своєї хатини, дружина його заходилася біля неї, і коли жінка опритомніла, вони поставили перед нею м'ясо та квас і запросили перепочити.

Але вона не хотіла ні їсти, ні пити, а звернулася до Лісоруба:

— Ви сказали, що того хлопчика знайшли в лісі? Чи не було то десять років тому?

І відповів Лісоруб:

— Так, у лісі я знайшов його, і було це рівно десять років тому.

— А які речі знайшли ви з ним? — вигукнула жінка. — Чи не було на ньому ланцюжка бурштинового? Чи не був він закутаний у золототкане покривало, вишите зірками?

— Ваша правда, — відповів Лісоруб. — Усе саме так і було.

І витяг він зі скрині покривало та ланцюжок бурштиновий і показав їх жінці.

Побачивши ті речі, вона заплакала від щастя:

— Це мій синочок, якого я загубила в лісі. Благаю, покличте його швидше сюди, бо в пошуках його я обійшла цілий світ.

Лісоруб і його дружина вийшли з хати, покликали Зоряного Хлопчика і сказали йому:

— Ходи додому, там знайдеш ти свою матір, вона чекає на тебе.

Кинувся він до хати, сповнений цікавості й великої радості. Та коли побачив він ту, що на нього чекала, то засміявся зневажливо:

— Ну, і де ж моя мати? Бо нікого я тут не бачу, окрім жалюгідної жебрачки.

А жінка йому відповіла:

— Я твоя мати.

— Ти, вочевидь, збожеволіла, — розлютився Зоряний Хлопчик. — Ніякий я тобі не син, бо ти старчиха, потворна, в лахмітті. Мерщій забирайся звідси, щоб я не бачив твоєї мерзенної пики.

— Але ти справді мій синочок, якого я народила в лісі, — вигукнула вона, впала на коліна і простягла до нього руки. — Розбійники викрали тебе в мене й покинули на смерть, — шепотіла вона, — але я впізнала тебе, як побачила, впізнала також покривало з золотої парчі та ланцюжок бурштиновий. Ходімо зі мною, сину мій, бо потребую я любові твоєї.

Але Зоряний Хлопчик не ворухнувся з місця, замкнув своє серце для неї, і нічого не було чути, окрім ридань жінки, що страждає.

Нарешті заговорив він до неї, і голос його був твердий і суворий:

— Навіть якщо ти і справді моя мати, краще б ти трималася подалі й не з'являлася тут мені на ганьбу: ти ж бачила, що я вважав себе дитиною Зірки, а не жебрачки, як ти тут хочеш довести. Отже йди геть звідси, і щоб більше я тебе не бачив ніколи.

— О горе! Сину мій! — змолилася вона. — Невже ти не поцілуєш мене на прощання? Я ж так настраждалася, шукаючи тебе.

— Ні, — відрубав Зоряний Хлопчик. — Ти надто потворна, я радше поцілував би гаспида або жабу, ніж тебе.

І підвелася жінка, і попрямувала до лісу, плачучи гірко. І побачивши, що вона пішла, Зоряний Хлопчик зрадів і побіг до своїх товаришів, щоб продовжити гру.

Коли діти побачили, що він до них підходить, то почали з нього глузувати:

— Гей, ти бридкіший за жабу й огидніший за гаспида. Забирайся геть звідси, не хочемо ми з тобою гратися, — і випхали його з саду.

Зоряний Хлопчик насупився й мовив до себе: "Що це вони верзуть? Піду я зараз до колодязя, подивлюся в його воду, й покаже вона мені мою вроду".

І пішов він до колодязя, й подивився у воду, й — ой леле! — побачив обличчя, як у жаби, і вкрите лускою, як у гаспида, тіло. Кинувся він на траву і заплакав, а тоді сказав: "Це сталося зі мною через мій гріх. Бо відрікся я від матері своєї, вигнав її геть, був зухвалим і безжальним із нею. Тому піду я шукати її по світах і не знатиму спокою, доки не знайду".

Тут підійшла до нього юна донька Лісоруба, поклала руку йому на плече і сказала:

— Що з того, що ти втратив свою красу? Залишайся з нами, я не глузуватиму з тебе.

А він їй відповів:

— О ні, я був жорстокий до своєї матері, й ця кара впала на мене за зло. Тому я мушу йти звідси, обійти землю, поки не знайду матір і поки вона не подарує мені прощення.

Побіг він до лісу, кликав матір свою, але так і не докликався. Цілісінький день гукав він її, і коли зайшло сонце, вклався він спати на купку листя, а пташки і звірята розбігалися від нього, бо пам'ятали про його жорстокість, і був він сам-самісінький, oprіч жаби, що роздивлялася його, та гаспида, що проповз неподалік.

Уранці він прокинувся, нарвав якихось гірких ягід із дерева і поснідав; потім вирушив через великий ліс, обливаючись слізьми. І всіх, кого він стрічав на своєму шляху, питав, чи не бачили вони матір його.

Запитав він у Крота:

— Ти ходиш під землею. Скажи, чи не там моя мати?

І відповів йому Кріт:

— Ти виколов мені очі. Як я можу побачити?

Запитав він у Коноплянки:

— Ти літаєш над верхівками високих дерев, ти можеш бачити цілий світ. Скажи, ти бачиш мою матір?

І відповіла йому Коноплянка:

— Ти відтяв мені крила собі на забаву. Як я можу літати?

І у малої Білочки, що жила самотою на ялинці, запитав він:

— Де моя мати?

І відповіла йому Білочка:

— Ти убив мою маму. І свою ти шукаєш, щоб убити?

Заплакав тоді Зоряний Хлопчик, похнюпив голову й благав усі Божі створіння, щоб простили вони його, і пішов далі лісом шукати жебрачку. На третій день прийшов він на протилежний край лісу і спустився в долину.

Коли він проходив через села, діти реготали з нього та жбурляли в нього каміння, а люди навіть у хлів його не пускали ночувати, боячись, що запліснявіє збіжжя від такої

потворності, і наймити гнали його геть, і ніхто не мав до нього жалю. І ніде не чув він про нещасну жебрачку, що була його матір'ю, хоча цілих три роки блукав по світах, й іноді ввижалося йому, що йде вона дорогою перед ним, і він кликав її, і біг за нею, доки кременистий шлях не розбивав йому ноги в кров. Та наздогнати її він не міг, а ті, що мешкали біля дороги, заперечували, що бачили її чи когось до неї подібного, й потішалися через його скорботу.

Три роки блукав він по світу, і ніде не знайшлося для нього ані любові, ані доброти, ані милосердя, бо то був точнісінько такий світ, який він створив для себе у дні своєї великої пихи.

Одного вечора побачив він місто, що стояло понад річкою за високими мурами. Змучений, із розкривавленими ногами, підійшов він до брами, але сторожа, яка стояла на варті, перекрила йому дорогу своїми галябардами, запитавши суворо:

— Чого тобі треба в нашому місті?

— Я шукаю свою матір, — відповів він. — Благаю, впустіть мене, бо, може, вона у вашому місті.

Сторожа взяла його на глум, а один із вартових затрусив чорною бородою, поставив на землю щит і вигукнув:

— Навряд чи твоя мати зрадіє, побачивши тебе, бо ти брудніший за жабу на болоті й огидніший за гаспида, що повзає у багні. Твоя мати не мешкає в цьому місті.

Інший, із жовтим прапорцем у руці, спитав:

— А хто твоя мати й навіщо ти її шукаєш?

І відповів йому Зоряний Хлопчик:

— Моя мати така сама жебрачка, як і я, і я повівся з нею недобре. Благаю вас, пропустіть мене, щоб вимолив я у неї прощення, якщо вона раптом перебуває у вашому місті.

Та не пропустили вони його, тільки покололи списами.

І коли він повернув геть, плачучи, до брами підійшов чоловік, на обладунку якого були викарбувані золоті квіти, а шолом прикрашав крилатий лев, і запитав у вартових, хто просився увійти до міста. Ті відповіли:

— Якийсь жебрак, син жебрачки, і ми прогнали його геть.

— Ну ні, — розсміявся чоловік, — ми продамо цю потвору в рабство, а на виручені гроші купимо жбан солодкого вина.

Якийсь старигань із недобрим обличчям, що саме проминав їх, озвався:

— Я куплю його за цю ціну, — і сплатив гроші, узяв Зоряного Хлопчика за руку й повів до міста.

Пройшли вони численними вулицями й опинилися біля невеличкої хвіртки в стіні, над якою схилилося віття гранатового дерева. Старигань торкнувся хвіртки перснем із різьбленої яшми, та відчинилася, і вони спустилися п'ятьма мідними сходами до саду, де росли чорні маки і стояли зелені дзбани з обпаленої глини. Старигань витяг зі свого тюрбана шарф із візерунчастого шовку, зав'язав ним очі Зоряного Хлопчика і повів його перед собою. А коли пов'язку з очей зняли, Зоряний Хлопчик побачив, що

потрапив у каземат, який освітлюється єдиним ліхтарем-ріжком.

Старигань поклав перед ним скибку пліснявого хліба у щербатій мисці і звелів: "Їж!" Налив у кухоль якоїсь чорнуватої води і звелів: "Пий!" А коли той поїв і попив, старий вийшов, замкнув за собою двері й навісив залізний ланцюг.

Уранці старигань, який насправді був найвправнішим Чаклуном у Лівії та навчився цього мистецтва в Чародія, що мешкав у склепі поблизу Нілу, увійшов до нього, насупився й промовив:

— У лісі неподалік від брами цього міста, що зветься Джаурс, сховані три золоті монети. Одна з них із білого золота, друга — з жовтого, а третя — з червоного. Сьогодні ти маєш принести мені монету з білого золота, і якщо не принесеш, то отримаєш сто ударів батоном. Швидко вибирайся звідси, і на заході сонця я чекатиму на тебе біля садової хвіртки. Та гляди, щоб ти приніс мені біле золото, а якщо ні, то я розгніваюся на тебе, адже ти мій раб, я купив тебе за ціну жбана солодкого вина.

Він зав'язав очі Зоряного Хлопчика шовковим візерунчастим шарфом, провів його через будинок і через сад із маками, і по п'ятьох сходинках мідних. Відімкнувши хвіртку своїм перснем, виштовхнув він хлопця на вулицю.

Зоряний Хлопчик вийшов за міську браму й заглибився в ліс, про який говорив йому Чаклун.

І був той ліс дуже гарний на вигляд, і здавалося, що його переповнює пташиний спів і запах духмяних квітів, і радісно попрямував Зоряний Хлопчик в гущавину. Але не було йому користі від тієї краси, бо куди б він не йшов, з-під землі вихоплювалися колючі гілки шипшини й терну і перепиняли йому шлях, кропива кусала його, реп'яхи впивалися в тіло, як кинджали, і він дуже налякався. Ніде не міг він знайти ту монету білого золота, про яку говорив Чаклун, хоча й шукав її з ранку до опівдня, і з опівдня до заходу сонця. А на заході сонця повернув він обличчя своє до домівки, плачучи гірко, бо знав, яка кара чекає на нього.

Та коли він вийшов на узлісся, почув у гущавині крик, як від болю. Забувши про власну біду, кинувся він до того місця й побачив, що мале Зайченя потрапило в пастку, поставлену якимсь мисливцем.

Змилосердився Зоряний Хлопчик і визволив його, кажучи:

— Я сам усього лише невільник, але тобі можу я дати волю.

І відповіло йому Зайченя:

— Ти дав мені волю, а що можу я тобі дати в подяку?

Мовив Зоряний Хлопчик:

— Я шукаю монету з білого золота, але не можу ніде знайти, а якщо я не принесу її, мій хазяїн мене відшмагає.

— Ходи зі мною, — сказало Зайченя, — я відведу тебе до неї, бо знаю, де її сховано й для чого.

І пішов Зоряний Хлопчик із Зайченям, і — о диво! — між галуззям міцного дуба побачив він монету з білого золота, яку шукав. Радість огорнула його, схопив він монету і звернувся до Зайченяти:

— За ту послугу, що зробив тобі я, ти віддячив у сто разів більше, й у сто разів більше доброти виявив ти до мене, ніж я до тебе.

— О ні, — не погодилося Зайчєня. — Як ти поставився до мене, так і я до тебе, — і побігло воно собі хутенько, а Зоряний Хлопчик попрямував до міста.

А біля міської брами сидів якийсь прокажений. Обличчя його затуляв каптур із сірого полотна, а через прорізи палали його очі, як розпечене вугілля. Побачивши Зоряного Хлопчика, він закалатав у дерев'яний полумисок і зателенькав у дзвоник, і звернувся до нього:

— Дай мені монетку, інакше я помру з голоду. Мене викинули з міста, і жодний не зглянувся на мене.

— Шкода! — вигукнув Зоряний Хлопчик. — Я маю лише одну монету при собі, і якщо я не принесу її своєму хазяїнові, відшмагає мене, бо я його раб.

Але прокажений умовляв його, і благав його, й нарешті Зоряний Хлопчик змилосердився і віддав йому монету з білого золота.

Коли підійшов він до помешкання Чаклуна, той відчинив йому двері, завів до будинку й запитав:

— Приніс ти монету з білого золота?

І Зоряний Хлопчик відповів:

— Не приніс.

Чаклун накинувся на нього, відлупцював, поставив перед ним порожню щербату миску і звелів: "Їж!" Поставив кухоль порожній і звелів: "Пий!" — і вкинув його знову в темницю.

Уранці Чаклун прийшов до нього з такими словами:

— Якщо сьогодні не принесеш ти мені монети з жовтого золота, я навіки залишу тебе рабом своїм, і отримаєш ти триста ударів бато́гом.

І пішов Зоряний Хлопчик до лісу, і шукав там цілісінький день монету з жовтого золота, і не міг її ніде знайти. А на заході сонця сів він на землю й гірко заплакав, і тут підбігло до нього Зайчєня, яке він визволив із пастки.

Звернулося до нього Зайчєня:

— Чого ти плачеш? І що шукаєш ти в лісі?

Відповів Зоряний Хлопчик:

— Шукаю я монету з жовтого золота, і якщо не знайду я її, мій хазяїн відшмагає мене й навіки залишить своїм рабом.

— Ходи зі мною, — сказало Зайчєня й побігло через ліс до невеличкого ставка. На дні ставка лежала монета з жовтого золота.

— Чим зможу я віддячити тобі? — вигукнув Зоряний Хлопчик. — Адже ти вже вдруге рятуюєш мене.

— Але ти врятував мене перший, — відповіло Зайчєня й побігло собі хутенько геть.

Узяв Зоряний Хлопчик монету з жовтого золота, сховав у гаманець і поквапився до міста. Але прокажений побачив його, побіг назустріч, став перед ним навколішки і заблагав:

— Дай мені монету, інакше я помру з голоду.

Відповів йому Зоряний Хлопчик:

— Маю я лише одну монету з жовтого золота у гаманці, і якщо я не принесу її своєму хазяїну, він відшмагає мене й навіки залишить своїм рабом.

Але прокажений молив його так жалісливо, що Зоряний Хлопчик змилосердився й віддав йому монету з жовтого золота.

Коли прийшов він до помешкання Чаклуна, той відчинив йому двері, завів до будинку й запитав:

— Приніс ти монету з жовтого золота?

І Зоряний Хлопчик відповів:

— Не приніс.

Чаклун накинувся на нього, відлупцював, закував у кайдани й укинув його знову до темниці.

Уранці Чаклун прийшов до нього з такими словами:

— Якщо сьогодні принесеш ти мені монету з червоного золота, я дам тобі волю, а якщо не принесеш, я тебе вб'ю.

І пішов Зоряний Хлопчик до лісу, і шукав там цілісінький день монету з червоного золота, і не міг її ніде знайти. Надвечір сів він на землю й заплакав, і підбігло тут до нього Зайчєня.

Звернулося до нього Зайчєня:

— Монета з червоного золота, яку ти шукаєш, лежить у печері в тебе за спиною. Тож не плач більше і радій.

— Чим я зможу віддячити тобі? — вигукнув Зоряний Хлопчик. — Адже ти втретє рятєєш мене.

— Але ти врятував мене перший, — відповіло Зайчєня і побігло собі хутєнько гетъ.

Зайшов Зоряний Хлопчик до печери, і там, у віддалєному кутку, знайшов монету з червоного золота. Поклав він її в гаманецъ і поспішив до міста. Прокажений побачив, як він їде, став у нього на дорозі й заблагав:

— Дай мені монету з червоного золота, інакше я помру з голоду.

І Зоряний Хлопчик знову змилосердився й віддав йому монету з червоного золота з такими словами:

— Тобі вона потрібна більше, ніж мені.

Але важко було в нього на серці, бо відав він, яка чекає на нього лиха доля.

Але — о диво! — коли пройшов він через міську браму, вартіві вклонилися йому, і склали шану, і вигукнули:

— Який гарний на вроду володар наш!

Ціла юрба городян пішла за ним слідом, й усі вони кричали:

— Немає нікого вродливішого в усьому світі!

А Зоряний Хлопчик заплакав і подумав: "Вони насміхаються з мене, вони глузують із мого нещастя". Натовп був такий великий, що він збився на манівці й опинився на пишному майдані, де стояв королівський палац.

Ворота палацу прочинились, і назустріч Зоряному Хлопчику вибігли знатні воїни й священство, і простерлися вони перед ним і оголосили:

— Ти наш володар, на якого ми довго чекали, ти син нашого Короля.

А Зоряний Хлопчик сказав у відповідь:

— Ніякий я не син короля, я дитя нужденної жебрачки. Як можете ви говорити, що я вродливий, коли добре відаю сам, яка я потвора.

Тоді той воїн, чиї обладунки були оздоблені карбованими золотими квітами, чий шолом прикрашав крилатий лев, підняв свій щит і мовив:

— Як може володар говорити, що він не вродливий?

Глянув Зоряний Хлопчик у блискучий щит, і — о диво! — личко його стало таким, як раніше, уся його краса повернулася, тільки в очах побачив він таке, чого там досі не було.

Усе священство і знатні воїни впали на коліна, схилилися перед ним і повідали:

— У сиву давнину було провіщено, що в цей день прийде до нас той, кому судилося нами правити. Тож нехай наш володар прийме цей вінець і цей скіпетр і стане по справедливості й милосердю своєму нашим Королем.

Але він заперечив:

— Не гідний я цього, бо зрікся матері, що народила мене, і не буде мені супокою, доки не знайду її й не вимолю в неї прощення. То відпустіть мене, адже я мушу знову блукати світами й не можу тут зволікати, хоч і доручаєте ви мені вінець і скіпетр королівський.

Сказав і відвернувся від них. Раптом на вулиці, яка вела до міської брами, у людському натовпі, що напірав на вояків-охоронців, уздрів він жебрачку — свою матір, а поруч із нею прокаженого, який раніше сидів край дороги.

Вигук радості зірвався з вуст Зоряного Хлопчика, кинувся він до них, упав перед матір'ю на коліна й цілував її розбиті у кров ноги, вмиваючи їх своїми сльозами. Низько схилив він голову, до самої землі, й заривав так, ніби у нього розривалося серце, й мовив до неї:

— Матінко, відрікся я від тебе у час пихи й гордині. Прийми мене в час каяття мого й приниження. Матінко, я дав тобі ненависть. Ти ж дай мені любов. Матінко, я відштовхнув тебе. Ти ж пригорни дитя своє.

Але жебрачка не озвалася ані словом.

І знову заривав Зоряний Хлопчик і мовив:

— Матінко, страждання мої великі, я не можу їх знести. Подаруй мені своє прощення і дозволь повернутися до лісу.

Поклала жебрачка йому руку на голову зі словами:

— Підводься.

І прокажений поклав йому руку на голову за словами:

— Підводься.

Звівся Зоряний Хлопчик на рівні ноги і поглянув на них, і — о диво! — то були Король і Королева.

І сказала йому Королева:

— Це твій батько, якого ти врятував.

І сказав йому Король:

— Це твоя мати, ноги якої ти вмив своїми сльозами.

Кинулися вони йому на шию, і цілували його, і повели до палацу, і вдягли у чудові шати, й увінчали йому голову короною, і вклали скіпетр йому до рук. І почав він правити містом, що стояло понад рікою, і був там володарем. Багато справедливості й милосердя виявив він до всіх, а злого Чаклуна послав у вигнання. Лісорубу і його дружині надіслав численні багаті дарунки, дітей їхніх теж ушанував. І нікому не дозволяв він виявляти жорстокість до птахів та звірини, і навчав тільки любові, доброти й милосердя, і давав голодним хліб, а голим та босим — убрання. І панували в його землі мир та достаток.

От тільки правив він зовсім недовго, бо зніс великі страждання і пекучим був вогонь його випробувань, — всього через три роки помер він. А той, хто заступив його, правив жорстоко.

Примітки

1

Страстоцвіт, або пасифлора, — декоративна витка рослина. За легендою квітка пасифлори є символом християнської віри (тут і далі прим. ред.).

2

"Тріумф Краси" — п'єса англійського драматурга Джеймса Ширли (1596–1666).

3

Орден трапістів — католицький орден, відомий своїм суворим чином.

4

"Софонізба" — трагедія на сюжет із римської історії.

5

"Танок смерті" — серія малюнків німецького художника Г. Гольбейна (1524–1526).

6

Дамаст — цупка бавовняна тканина, яка блищить наче шовк.

7

Стибій, або сурма, — чорна фарба для брів, вусів тощо.